

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**
та методичні рекомендації
до їх написання

**Харків
2016**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**

**та методичні рекомендації
до їх написання для студентів II курсу
денних факультетів**

**першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

Тематика курсових робіт з конституційного права України та методичні рекомендації до їх написання для студентів II курсу денних факультетів першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право”/ уклад.: Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. К. Байрачна та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 86 с.

Укладачі: Ю. Г. Барабаш,
Т. М. Слінько,
Л. К. Байрачна,
Ф. В. Веніславський,
І. І. Дахова,
І. П. Ісаєнко,
В. І. Ковтун,
О. Г. Кушніренко,
Л. І. Летнянчин,
С. Ю. Лукаш,
Є. В. Ткаченко,
О. О. Чуб

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 9 від 02.09.2016 р.)*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2016

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Конституційне право – провідна галузь правової системи України, роль якої суттєво зростає на сучасному етапі суспільних перетворень і яку важко переоцінити. Наука конституційного права вирішує величезний комплекс проблем державотворчого процесу, а саме: охорони та захисту Конституції України, конституційного ладу і його засад, державного суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки, гарантування основних прав і свобод людини та громадянина тощо. Написання курсових робіт з актуальних проблем конституційного права України допомагає формувати у студентів демократичну свідомість, розуміння тенденцій розвитку конституційного процесу в Україні на сучасному етапі. Написання курсової роботи зараховується як виконання індивідуальної роботи з курсу конституційного права України.

Тематика робіт охоплює головні теми навчального курсу з актуальних проблем розвитку сучасного державотворчого процесу. Студент вільно обирає тему курсової роботи. До кожної теми дається орієнтовний план, методичні рекомендації та література. Студент на власний розсуд може змінити план роботи, користуватися додатковою літературою і відповідними літературними та нормативними джерелами. Важливо, щоб тема була розкрита всебічно. При написанні роботи необхідно використовувати приклади з практики державотворчого процесу. Питання теми необхідно розкривати, аналізуючи положення чинної Конституції України з урахуванням внесених до неї змін. Слід використовувати фактичний матеріал. Студент повинен висловити власне ставлення до відповідних фактів, подій, ідей і пропозицій, які є в рекомендованій літературі та періодиці. При цьому не варто зловживати цитатами, які потрібно використовувати, як правило, на підтвердження відповідних положень або з метою критики ідей, норм права. Цитати, фактичні дані потрібно звірити і супроводити виноскою внизу сторінки.

Список використаної літератури, нормативних та інших матеріалів треба вказати у відповідній послідовності наприкінці роботи. Слід зазначити дату написання роботи, а також її підписати.

Робота має бути написана власноруч і подана у друкованому вигляді. Сторінки слід пронумерувати. З метою своєчасного рецензування робота має бути подана не пізніше як за 30 днів до початку сесії.

Т е м а 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

П л а н

1. Конституційно-правові інститути: поняття, ознаки, критерії розмежування.
2. Класифікація конституційно-правових інститутів.
3. Загальна характеристика конституційно-правових інститутів.
4. Питання розвитку конституційно-правових інститутів.

Розкриваючи перше питання, необхідно дати визначення конституційно-правового інституту, охарактеризувати його ознаки, навести критерії розмежування конституційно-правових інститутів.

У другому питанні слід навести класифікацію конституційно-правових інститутів за різними критеріями, акцентувати на різних підходах щодо їх класифікації.

Далі слід охарактеризувати такі конституційно-правові інститути, як основи конституційного ладу України, основи правового статусу людини і громадянина, інституту народовладдя, основи правового статусу органів державної влади і місцевого самоврядування.

Розглядаючи четверте питання, доцільно спрогнозувати можливе удосконалення системи інститутів конституційного права України, появу нових: парламентське право, муніципальне право, виборче право, конституційна юстиція тощо.

Список нормативно-правових актів та літератури

Поваляєва М. Інститути конституційного права України: поняття, ознаки та критерії розмежування / М. Поваляєва // Право України. – 2000. – № 5.

Скрипнюк О. В. Конституційно-правові інститути та норми: поняття, класифікація, структура / О. В. Скрипнюк // Бюл. М-ва юстиції України. – 2008. – № 3. – С. 5–13.

Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Харьков: Райдер, 2003. – 292 с.

Федоренко В. Л. Теоретико-методологічні основи системи та структури конституційного права України / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. акад. О. В. Скрипнюка // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Фрицький О. Ф. Державна влада як інститут конституційного права / О. Ф. Фрицький // Антол. укр. юрид. думки. Т. 10. Юрид. наука незалеж. України. – Київ: Вид. Дім “Юрид. кн.”, 2005. – С. 342–354.

Шемшученко Ю. Система конституційного права як галузі права, юридичної науки та навчальної дисципліни / Ю. Шемшученко, В. Погорілко // Вісн. Акад. прав. наук України. – № 2 (33), № 3 (34). – Харків, 2003.

Т е м а 2. СУБ’ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

П л а н

1. Поняття конституційно-правових відносин, їх структура.
2. Поняття та види суб’єктів конституційно-правових відносин.
3. Особливості суб’єктів конституційно-правових відносин.
4. Український народ як суб’єкт конституційно-правових відносин.

При розкритті першого питання необхідно дати визначення конституційно-правових відносин, вказати їх особливості та коротко розкрити елементи цих відносин.

У другому питанні слід навести поняття суб'єктів конституційно-правових відносин, перелік їх та загальну характеристику.

Розкриваючи третє питання, необхідно вказати на особливості суб'єктного складу конституційно-правових відносин.

У четвертому питанні доцільно дати визначення категорії “народ”, вказати на співвідношення з поняттями “населення”, “нація”, розглянути правосуб'єктність Українського народу.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Народ і нація як суб'єкти конституційного права / Ю. Г. Барабаш // Конституційний процес в Україні: здобутки та проблеми : [матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 черв. 2009 р.)]. – Харків : Право, 2009. – С. 27–34.

Берченко Г. В. Українська нація як політичний суб'єкт та її роль у формуванні громадянського суспільства / Г. В. Берченко // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – Вип. 1. – С. 89–95.

Давидов Р. Питання теорії конституційних правовідносин / Р. Давидов, Ю. Данилюк // Право України. – 2006. – № 1. – С. 16–19.

Данилюк Ю. Визначення поняття суб'єктів конституційних правовідносин / Ю. Данилюк // Юрид. Україна. – 2008. – № 5. – С. 28–31.

Данилюк Ю. В. Теоретичні засади конституційних правовідносин в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / Ю. В. Данилюк. – Київ: б. в., 2009. – 19 с.

Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти / В. П. Колісник. – Харків: Фоліо, 2003. – 240 с.

Погорілко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види / В. Погорілко // Порівняльно-правові дослідження. – 2005. – № 1. – С. 65–77.

Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Харьков: Райдер, 2003. – 292 с.

Третяк О. П. Поняття та ознаки об'єктів конституційно-правових відносин / О. П. Третяк // Вісн. Запоріж. держ. ун-ту. – 2004. – № 1. – С. 78–84.

Третяк О. П. Співвідношення дефініцій “об'єкт конституційно-правових відносин” та “об'єкт конституційного права” / О. П. Третяк // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2005. – Вип. 28. – С. 269–275.

Федоренко В. Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система / В. Л. Федоренко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 4. – С. 27–34.

Шаповал В. В. До питання про класифікацію суб'єктів конституційного права України / В. В. Шаповал // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 44. – С. 33–39.

Шаповал В. Суб'єкти конституційного права України: постановка проблем теоретичного визначення / В. Шаповал // Право України. – 2000. – № 8. – С. 21–24.

Т е м а 3. ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття джерел конституційного права як галузі права.
2. Види джерел конституційного права.
3. Конституція держави як основне джерело конституційного права.
4. Загальна характеристика джерел конституційного права України.

У першому питанні слід дати визначення джерела права, джерел конституційного права як галузі права, вказати місце і значення джерел конституційного права України в національно-правовій системі на сучасному етапі становлення української державності.

При розкритті другого питання необхідно навести класифікацію джерел конституційного права за різними ознаками.

У третьому питанні варто дати характеристику Основного Закону як фундаментального джерела конституційного права України.

Четверте питання необхідно присвятити характеристиці інших джерел: законів, міжнародно-правових договорів України, підзаконних нормативних актів. Особливу увагу приділити такому виду джерел конституційного права, як рішення Конституційного Суду України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Джерела конституційного права України : монографія / відп. ред. Ю. С. Шемшученко; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Наук. думка, 2010. – 711 с.

Долженков О. О. Природне право як джерело національного права України / О. О. Долженков // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 1. – С. 28–29.

Мазур М. В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право; муніципальне право / М. В. Мазур. – Харків : б. в., 2009. – 20 с.

Назаренко О. А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / О. А. Назаренко. – Київ : б. в., 2006. – 20 с.

Погорілко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права) / В. Погорілко, В. Федоренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2002. – № 1(28). – С. 46–54.

Погорілко В. Ф. Класифікація джерел конституційного права України / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко // Часопис Київ. ун-ту права України. – 2002. – № 1. – С. 27–32.

Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 Конституційне право / О. В. Сав'як. – Київ: б. в., 2008. – 20 с.

Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Харьков: Райдер, 2003. – 292 с.

Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України : монографія / В. І. Цоклан, В. Л. Федоренко; за ред. В. Л. Федоренка. – Київ: Ліра-К, 2009. – 400 с.

Т е м а 4. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

П л а н

1. Конституціоналізм та головні підходи до його розуміння.
2. Витоки українського конституціоналізму.
3. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму та їх загальна характеристика.
4. Сучасний український конституціоналізм та конституційна реформа.

У першому питанні необхідно висвітлити різні підходи до визначення та змісту поняття “конституціоналізм”. Розкриваючи друге та третє питання, слід показати витоки українського конституціоналізму, зосередивши увагу на виникненні та розвитку ідей конституції та конституціоналізму в Україні, розглянути головні етапи поширення ідей конституціоналізму та проаналізувати їх запровадження в державно-правову практику.

Головну увагу при розкритті четвертого питання варто приділити сучасному етапу розвитку українського

конституціоналізму, показавши при цьому, які саме ідеї конституціоналізму знайшли втілення в конституційній реформі 2004 р. і в подальшому реформуванні Конституції України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Євграфов П. Б. Конституція України: коментар змін (2004–2007). Теоретичні та практичні аспекти / П. Б. Євграфов. – Київ: Прав. єдність, 2007. – 204 с.

Історія українського конституціоналізму (в документах): матеріали до Міжнародного Юридичного Форуму “Нова Конституція України – шлях до утвердження української державності (Україна, Богородчан. р-н Івано-Франк. обл., 11–13 січ. 1996 р.). – Івано-Франківськ : б. в., 1996. – 138 с.

Колісник В. П. Визначальні чинники демократичної трансформації державної влади в Україні / В. П. Колісник // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Харків: Право, 2013. – С. 157–193.

Конституційна реформа: експертний аналіз. – Харків: Фоліо, 2004.

Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми: [зб. наук. пр. членів Т-ва конституц. права з нагоди 10-ї річниці Конституції України, Конституц. Суду України та самого т-ва]. – Київ: Купріянова, 2007. – 320 с.

Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр. Теоретико-методологічний аспект : монографія / О. М. Мироненко. – Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2002. – 260 с.

Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. – Київ: Ін Юре, 1997.

Орзих М. Ф. Современный конституционализм в Украине. Вступление к украинскому конституционному праву: монография / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян. – Киев: Алерта, 2006. – 290 с.

Проблеми сучасного українського конституціоналізму: зб. наук. пр. на пошану першого Голови Конституц. Суду України проф. Л. Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України; заг. ред.: А. Стрижак, В. Я. Тацій; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. – Київ: Логос, 2008. – 352 с.

Речицький В. Конституціоналізм. Український опыт / В. Речицький; Харьков. правозащит. группа. – Харьков: Фолио, 1998. – 160 с.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених / В. В. Речицький. – Харків: Харків. правозахис. група, Права людини, 2014. – 264 с.

Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 року № 2222 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 5. – С. 36.

Рудик П. А. Коментар до конституційних змін: навч. посіб. / П. А. Рудик. – Київ: Центр учб. літ., 2008. – 220 с.

Рудик П. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи / П. А. Рудик. – Київ: Атіка, 2006. – 256 с.

Савчин М. Конституційна реформа та правосуддя / М. Савчин // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 36 (12–18 верес.). – С. 6–7.

Словська І. Є. Конституціоналізм як політико-правова теорія і практика: проблема визначення й аналізу / І. Є. Словська // Часопис Київ. ун-ту права. – 2001. – № 1. – С. 39–44.

Словська І. Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / І. Словська. – Київ : б. в., 2004. – 20 с.

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму : курс лекцій : [ч. 1] / П. Б. Стецюк. – Львів: Астролябія, 2003. – 232 с.

Т е м а 5. ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ, ЇЇ ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ

П л а н

1. Поняття та загальна характеристика принципів конституції.
2. Поняття та загальна характеристика функцій конституції.
3. Поняття юридичних властивостей конституції, характеристика притаманних конституції ознак.

У першому питанні необхідно розкрити поняття конституції, дати визначення принципів конституції та здійснити їх класифікацію, надавши загальну характеристику. Навести приклади кожного виду принципів конституції з практики конституційного регулювання України та інших держав світу.

Розкриваючи друге питання, необхідно визначити поняття функцій конституції, показати, яким чином через них виявляється її соціальне призначення, встановити, в чому полягає соціальне призначення конституції, вказати, які з функцій конституції притаманні лише їй, а які властиві також і законам.

При розкритті третього питання слід визначити поняття юридичних властивостей конституції, встановити, чи можуть частково співпадати юридичні властивості конституції і законів.

Список нормативно-правових актів та літератури

Колісник В. П. Принципи Конституції України та проблеми подолання наслідків глобальної кризи (деякі плебсологічні погляди) / В. П. Колісник // Плебсологічна оцінка сучасної світової фінансово-економічної кризи і завдань стратегічного менеджменту: матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2009 р.). – Київ: ВПЦ “Київ. ун-т”, 2009. – С. 64–66.

Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – Київ: Наук. думка; Прецедент, 2007. – 344 с.

Погорілко В. Поняття та юридичні властивості Конституції України / В. Погорілко, В. Федоренко // Право України. – 2006. – № 11. – С. 4–10.

Савенко М. Д. Принципи Конституції / М. Д. Савенко // Наук. записки. Т. 53. Юрид. науки. – Київ: Вид. Дім “Києво-Могилян. акад.”, 2006. – С. 13–16.

Скрипнюк О. Поняття функцій конституції та теоретико-методологічні проблеми їх класифікації / О. Скрипнюк // Право України. – 2006. – № 2. – С. 21–26.

Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації. До десятої річниці прийняття Конституції України : монографія / О. В. Скрипнюк ; Акад. прав. наук України. – Київ : Акад. прав. наук України, 2005. – 168 с.

Совгіря О. В. Конституційне право України : навч. посіб. / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 632 с.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2001. – 382 с.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: [монография] / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – 607 с.

Федоренко В. Л. Поняття та сутнісні ознаки Конституції України / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. акад. О. В. Скрипнюка // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм : монографія / В. М. Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Т е м а 6. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ТА ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

П л а н

1. Місце Конституції України в системі джерел українського конституційного права.

2. Основні способи прийняття та внесення змін до конституцій (порівняльний аспект).

3. Порядок прийняття Конституції України та внесення змін до неї.

При написанні курсової роботи слід виходити з того, що особливості прийняття та внесення змін до Конституції України визначаються загальним призначенням такого джерела права, як Конституція. Норми конституції характеризуються підвищеним рівнем стабільності та захисту. Отже, суб'єктом прийняття конституції може бути як національний парламент, так і народ країни.

Розкриваючи друге питання, доцільно навести порівняльний аналіз найбільш поширених способів прийняття Основного Закону та внесення до нього змін. При висвітленні останнього питання слід проаналізувати можливі способи та процедури прийняття нової Конституції України, спираючись на правові позиції Конституційного Суду України. Варто також врахувати досвід внесення змін до Конституції України в рамках політичної реформи.

Список нормативно-правових актів та літератури

Колісник В. П. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу / В. П. Колісник // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 4. – С. 103–108.

Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть. – Москва: БЕК, 1996. – С. 59–68.

Речицький В. Критичні зауваження до проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо територіального устрою та місцевого самоврядування)” / В. Речицький // Права людини: інформ. бюл. Харків. правозахис. групи. – 2015. – № 23 (16–31 серп.). – С. 2.

Речицький В. Меморандум з приводу розробки законопроекту про внесення змін та доповнень до Розділу II чинної Конституції України, підготовленого Робочою групою Конституційної Комісії станом на 15 липня 2015 року / В. Речицький // Там само. – 2015. – № 22. – С. 2–5.

Речицький В. В. Український конституційний процес у 2014 році / В. В. Речицький // Часопис “Критика”. – 2015.

Речицький В. В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Речицький. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1396610063>

Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 р. № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2008. – № 3. – С. 15.

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2008 р. № 12-рп/2008 (справа про повноваження Конституційного Суду України) // Офіц. вісн. України від 25.07.2008 р. – № 52. – С. 128. – Ст. 1742.

Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін

до Конституції України” від 8 грудня 2004 року № 2222 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 5. – С. 36.

Рудик П. А. Коментар до конституційних змін : навч. посіб. / П. А. Рудик. – Київ: Центр учб. літ., 2008. – 220 с.

Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи / П. А. Рудик. – Київ: Атіка, 2006. – 256 с.

Савчин М. Конституційна реформа та правосуддя / М. Савчин // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 36 (12–18 верес.). – С. 6–7.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Н. Тодыка. – Харьков : Факт, 2000. – 607 с.

Юхновський І. Україні потрібна нова Конституція : ч. 2. Місцеве самоврядування / І. Юхновський // Дзеркало тижня. – 2015. – № 9 (14–20 берез.). – С. 4.

Т е м а 7. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ’ЄКТ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ З БОКУ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

П л а н

1. Поняття охорони Конституції України. Механізм охорони Конституції України.
2. Поняття та механізм захисту Конституції України.
3. Охорона і захист Основного Закону України державними інституціями.

У роботі необхідно розкрити природу та особливості охорони Конституції України як державою, так і суспільством, дати визначення механізму правової охорони Основного Закону, охарактеризувати його елементний склад.

При написанні роботи слід звернути увагу на співвідношення понять “правова охорона” та “правовий захист”

Конституції. Необхідно довести, що правова охорона Конституції є системою заходів, спрямованих на запобігання порушенню конституційних норм, а мета заходів захисту полягає у відновленні порушених конституційних приписів.

Особливу увагу при характеристиці охорони Конституції державними інституціями треба приділити Президенту України, Конституційному Суду України та Верховній Раді України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Константий О. В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт правової охорони Конституції України / О. В. Константий // Вісн. Верхов. Суду України. – 2011. – № 7. – С. 38–41.

Корейка І. В. Поняття та елементи системи органів правової охорони Конституції України / І. В. Корейка // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 1. – С. 84–89.

Лунь З. Правова охорона Конституції: до питання про постановку проблеми / З. Лунь // Право України. – 2002. – № 7. – С. 13–17.

Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства / П. Рабінович, В. Гончаров // Право України. – 2011. – № 6. – С. 105–112.

Селіванов А. О. Доктрина “охорони Конституції України” в період активних політичних задумів про її реформування / А. Селіванов // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 1. – С. 75–81.

Тацій В. Я. Правові засоби охорони Конституції України / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. Вибрані праці. – Харків : Право, 2011. – С. 258–264.

Тесленко М. “Непорушність” Конституції як особлива гарантія її правової охорони / М. Тесленко // Право України. – 2006. – № 11. – С. 10–14.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: [монография] / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – 607 с.

Шульженко Ю. Л. О понятии “правовая охрана конституции” / Ю. Л. Шульженко // Государство и право. – 2002. – № 7. – С. 5–12.

Т е м а 8. ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття тлумачення правових актів.
2. Необхідність тлумачення Конституції України, його значення і цілі.
3. Види тлумачення.
4. Функції тлумачення Конституції України.
5. Принципи тлумачення.

Розкриваючи перше питання, необхідно проаналізувати різні точки зору щодо поняття тлумачення, дати визначення тлумачення правових актів.

У другому питанні слід звернути увагу на об’єктивну необхідність правотлумачної діяльності, її значущість для законодавчого і правозастосувального процесів.

Розглядаючи третє питання, доцільно здійснити класифікацію тлумачення за різними критеріями, розкрити специфіку офіційного і неофіційного тлумачення.

У четвертому питанні необхідно розкрити пізнавально-пояснювальну, конкретизуючу, регламентуючу, правозабезпечувальну функції тлумачення. При розгляді п’ятого питання слід надати характеристику принципів тлумачення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституційна юрисдикція: підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін.; за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Харків: Право, 2012. – 168 с.

Конституція України з офіційним тлумаченням Конституційного Суду України. – Харків: Ксилон, 2009. – 407 с.

Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права / О. Марцеляк // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 4. – С. 118–121.

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку / М. Савчин // Там само. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Тихий В. Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України / В. Тихий. – Там само. – 1998. – № 4.

Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка. – Харьков, 2003.

Селіванов А. О. Доктрина компетенції конституційного правосуддя в Україні: повнота і дієвість / А. О. Селіванов // Право України. – 2013. – № 12. – С. 111–121.

Сліденко І. Д. Тлумачення Конституції України: питання теорії і практики в контексті світового досвіду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 Конституційне право / І. Д. Сліденко. – Одеса : б. в., 2001. – 20 с.

Т е м а 9. ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ ЗАСАДАМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

П л а н

1. Поняття конституційного ладу та його засад.
2. Система засад конституційного ладу в Конституції України.
3. Конституційний лад України та суспільний ідеал.

Висвітлюючи перше питання, необхідно дати визначення конституційного ладу, засад конституційного ладу. При цьому слід виходити з того, що конституційний лад і його

засади є різними правовими інститутами. Засади – вужче поняття, що охоплює лише найголовніші конституційно-правові принципи, які визначають і закріплюють основи правового статусу суб'єктів конституційно-правових відносин.

У другому питанні потрібно акцентувати увагу на тому, що всі норми та принципи засад конституційного ладу органічно пов'язані одне з одним. У цих принципах втілені світові цінності конституціоналізму, і саме засади закріплено в першому розділі Конституції України. Необхідно звернути увагу на те, що норми інших розділів Конституції мають відповідати засадам конституційного ладу. У другому питанні слід також дати перелік і стисло проаналізувати систему принципів, які становлять засади конституційного ладу України.

У заключній частині роботи потрібно вказати, що в Конституції України законодавець намагався підкреслити ті суспільно значущі ідеали, які є домінуючими для українського соціуму: свобода, рівноправність, верховенство права та ін. Саме покладений в основу Конституції ідеал визначає її філософію, спрямованість та забезпечення прав і свобод особи.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Про стабільність конституційного ладу / Ю. Г. Барабаш // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр., присвяч. 70-ій річниці з дня народж. першого Голови Конституц. Суду України Л. П. Юзькова. – Хмельницький: Хмельн. ун-т упр. та права, 2008. – Ч. 1. – С. 63–67.

Веніславський Ф. В. Забезпечення стабільності конституційного ладу як політико-правова проблема / Ф. В. Веніславський // Конституція України: досвід реалізації та шляхи удосконалення: [матеріали “круглого столу” з нагоди 10-ї річниці прийняття Конституції України (м. Харків, 21 черв. 2006 р.)]. – Харків: Право, 2006. – С. 30–32.

Колісник В. П. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу / В. П. Колісник // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 4. – С. 103–108.

Колісник В. П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу / В. П. Колісник // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71–92.

Лукаш С. Ю. Щодо проблем розвитку політичного плюралізму в Україні як принципу конституційного ладу / С. Ю. Лукаш // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1997. – Вип. 32. – С. 17–25.

Погорілко В. Ф. Основи конституційного ладу України / В. Ф. Погорілко. – Київ: Ін Юре, 1997. – 40 с.

Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку : [монографія] / О. В. Прієшкіна. – Одеса: Фенікс, 2008. – 280 с.

Тачій В. Конституційний лад України: проблеми удосконалення / В. Тачій // Вісн. прокуратури. – 2007. – № 7. – С. 3–11.

Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодыка. – Харьков, 1999.

Шаповал В.М. Державний лад країн світу / В. М. Шаповал. – Київ: Укр. Центр Правн. Студій, 1999. – 320 с.

Т е м а 10. ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ І ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАРОДОВЛАДДЯ

П л а н

1. Народовладдя як основоположний принцип конституційного ладу у демократичній правовій державі.
2. Історія розвитку ідеї народовладдя та її втілення у державотворчій практиці України.

3. Форми реалізації народовладдя за Конституцією України.

4. Проблеми, що виникають у процесі реалізації народовладдя в Україні.

У першому питанні необхідно розкрити природу принципу народовладдя та відобразити роль цього принципу у розбудові в Україні демократичної правової держави. Далі необхідно висвітлити процес розвитку ідеї народовладдя і втілення даного принципу в Україні. Потім треба охарактеризувати безпосередню та представницьку форми реалізації народовладдя, показати різні види та особливості кожної із форм, визначених Конституцією України. Закінчувати роботу необхідно аналізом тих проблем, що виникають у процесі реалізації як представницької, так і безпосередньої форм народовладдя в Україні.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Про стабільність конституційного ладу / Ю. Г. Барабаш // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр., присвяч. 70-ій річниці з дня народж. першого Голови Конституц. Суду України Л. П. Юзькова. – Хмельницький: Хмельн. ун-т упр. та права, 2008. – Ч. 1. – С. 63–67.

Барабаш Ю. Г. Референдум як спосіб вирішення питань, пов'язаних із державним суверенітетом / Ю. Г. Барабаш // Державний суверенітет : теоретико-правові проблеми: [монографія] / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – Харків: Право, 2010. – С. 91–117.

Клименко О. М. До визначення поняття конституційного ладу та права власності в його системі / О. М. Клименко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 44–49. – Бібліогр.: с. 48–49.

Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії та практики: [монографія]. – Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2001. – 356 с.

Максакова Р. М. Конституційно-правові проблеми організації та реалізації установчої влади в Україні : монографія / Р. М. Максакова. – Запоріжжя: Клас. приват. ун-т, 2012. – 436 с.

Мурашин О. Акти прямого народовладдя: проблеми ефективності / О. Мурашин // Право України. – 1999. – № 10. – С. 3–7.

Оніщук М. Категорія “безпосередня демократія” в конституційному праві України (теоретико-методологічні аспекти) / М. Оніщук // Право України. – 2006. – № 9. – С. 3–9.

Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / К. О. Павшук; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 222 с.

Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку : [монографія] / О. В. Прієшкіна. – Одеса: Фенікс, 2008. – 280 с.

Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: [монографія] / відп. ред. В. Ф. Погорілко. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 652 с.

Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) // Офіц. вісн. України від 26 жовт. 2005 р. – № 41. – С. 31. – Ст. 2605.

Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины: учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 1999. – 320 с.

Чуб О. О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні / О. О. Чуб // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Харків: Право, 2013. – С. 157–193.

Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави : монографія / Л. М. Шипілов ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків : ФІНН, 2009. – 216 с.

Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави: монографія: [кн. II] / О. В. Щербанюк. – Київ: Логос, 2013. – 306 с.

Т е м а 11. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

П л а н

1. Загальна характеристика мовної ситуації в Україні.
2. Правовий статус державної мови в Україні.
3. Конституційно-правові гарантії мовних прав національних меншин.
4. Шляхи вдосконалення мовного законодавства України.

Розкриваючи перше питання, необхідно дати загальну характеристику мовної ситуації в Україні на сучасному етапі, проаналізувати чинники (історичні, соціальні, політичні), що її визначають та впливають на державну мовну політику.

У другому питанні слід дати визначення державної мови, встановити її основні ознаки та сфери застосування. Дати відповідь на питання: чи відрізняється державна мова від офіційної. Проаналізувати положення Конституції та законів України щодо державної мови. Далі варто охарактеризувати правовий режим мов національних меншин, конституційно-правові гарантії їх мовних прав в Україні.

Розглядаючи четверте питання, треба визначити проблеми правового регулювання мовних відносин в Україні, запропонувати шляхи їх вирішення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 рр.: затв. постановою Кабінету

Міністрів України від 02.10.2003 р. № 1546 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 40. – Ст. 2105.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин // Там само. – 2006. – № 50. – Ст. 3381.

Козьмук Б. Мовне законодавство і мовна політика потребують вдосконалення / Б. Козьмук // Право України. – 2002. – № 10. – С. 70–72.

Козьмук Б. П. Становлення та розвиток законодавства про мови в Україні (1917–1996 рр.): історико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Б. П. Козьмук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2014. – 18 с.

Колісник В. Правове регулювання мовних відносин в Україні та проблеми його подальшого удосконалення / В. Колісник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 4. – С. 81–91.

Лопушинський І. Мова державна – мова офіційна: суть проблеми та шляхи її подолання / І. Лопушинський // Вісн. Нац. акад. держ. упр. – 2005. – № 1. – С. 459–465.

Правові засади державної етнопонаціональної політики в Україні : монографія / за ред. І. О. Кресіної; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: Логос, 2011. – 400 с.

Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 23. – Ст. 218.

Про національні меншини: Закон України від 25.06.1992 р. // Там само. – 1992. – № 36. – Ст. 529.

Речицкий В. Независимый комментарий к Решению Конституционного Суда Украины по делу об официальном толковании положений статьи 10 Конституции Украины касательно применения государственного языка органами государственной власти и местного самоуправления от 14 декабря 1999 г. / В. Речицкий // Российско-украинский бюллетень. – 2000. – № 6–7. – С. 139–142.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади,

органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України: прийнято 14.12.1999 р. № 10-рп/99 // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – № 1. – С. 5.

Ткаченко Є. В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин : монографія / Є. В. Ткаченко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: ФІНН, 2010. – 336 с.

Ткаченко Є. В. Поняття державної мови / Є. В. Ткаченко // Підприємництво, госп-во і право. – 2006. – № 8. – С. 21–24.

Ткаченко Є. В. Поняття мови національної меншини / Є. В. Ткаченко // Юрид. Україна. – 2008. – № 1 – С. 22–27.

Ялова О. В. Конституційно-правові засади мовної політики та їх реалізація в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Ялова. – Київ, 2012. – 20 с.

Т е м а 12. ВЗАЄМОДІЯ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

П л а н

1. Взаємодія гілок державної влади як принцип засад конституційного ладу України.

2. Роль Верховної Ради України, Президента і Кабінету Міністрів України в забезпеченні стабільності конституційного ладу України.

3. Конфлікти між органами державної влади в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України.

4. Проблеми удосконалення конституційно-правового регулювання взаємодії державно-владних інституцій в Україні.

Розкриваючи перше питання теми, слід звернути увагу на те, що Конституція України закріпила не лише принцип поділу державної влади на три гілки, а й одночасно механізми їх тісної взаємодії та співпраці, що також можна вважати одним із фундаментальних принципів засад конституційного ладу України.

У другому питанні слід звернути увагу на те, що ефективне функціонування державного механізму України залежить, насамперед, від узгодженої діяльності всіх державно-владних інституцій, що, у свою чергу, забезпечує стабільність та непорушність конституційного ладу держави. Розкриваючи це питання, шляхом аналізу відповідних конституційних положень необхідно показати, що і Верховна Рада України, і Президент України, і Кабінет Міністрів України наділені достатньо широкими владними повноваженнями в сфері забезпечення стабільності конституційного ладу України.

У третьому питанні слід проаналізувати конфлікти, що виникають у взаємовідносинах між законодавчою, виконавчою гілками державної влади та Президентом України, звертаючи увагу на те, що досить часто вони виступають в якості одного з факторів дестабілізації конституційного ладу України. Тому пріоритетним завданням є запобігання таким конфліктам, а не пошук шляхів їх розв'язання.

Завершуючи роботу, необхідно з'ясувати, яким чином сприятимуть узгодженій співпраці усіх гілок державної влади України в сфері забезпечення існуючого конституційного ладу України зміни, що було внесено до Конституції України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 220 с.

Веніславський Ф. В. Взаємовідносини державно-владних інституцій в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України / Ф. В. Веніславський // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 93. – С. 38–44.

Веніславський Ф. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України / Ф. Веніславський // Право України. – 1998. – № 1.

Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Харків: Право, 2013. – 272 с.

Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні : монографія / А. Єзеров. – Одеса : Юрид. літ., 2008. – 238 с.

Кушніренко О. Г. Проблема виникнення конфліктів між законодавчою та виконавчою гілками влади України та стабільність конституційного ладу / О. Г. Кушніренко, Ф. В. Веніславський // Вісн. ун-ту внутр. справ. – 1998. – № 3–4. – С. 150–162.

Литвинов О. Республіканізм і поділ влади в системі принципів конституційного ладу України / О. Литвинов // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 3. – С. 41–47.

Ставнічук М. І. Проблеми забезпечення демократизму конституційного ладу сучасної України / М. І. Ставнічук // Право України. – 2013. – № 8. – С. 82–89.

Тацій В. Конституційний лад України: проблеми удосконалення / В. Тацій // Вісн. прокуратури. – 2007. – № 7. – С. 3–11.

Тацій В. Я. Правові засоби охорони Конституції / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Вісн. Акад. прав. наук України. – Харків, 1995. – № 3.

Тодика Ю. Державно-правова конфліктологія як важливий напрямок наукових досліджень / Ю. Тодика // Там само. – 1996. – № 6. – С. 13–23.

Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 1999. – 320 с.

Торохтій Ю. З. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій та місцевого самоврядування в аспекті засад конституційного ладу України / Ю. З. Торохтій // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Харків: Право, 2003. – Вип. 5. – С. 57–66.

Тема 13. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

П л а н

1. Конституційно-правова відповідальність: поняття, природа та характерні ознаки.
2. Види конституційно-правової відповідальності.
3. Структура конституційно-правової відповідальності.
4. Підстави виникнення конституційно-правової відповідальності, її особливості.

У роботі слід дати поняття конституційно-правової відповідальності, дослідити її юридичну природу, вказати, в чому полягає відмінність конституційно-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності та визначити її місце в системі соціальної відповідальності. Необхідно також розглянути характерні риси конституційно-правової відповідальності, її специфіку.

Характеризуючи структуру й склад конституційно-правової відповідальності, доцільно визначити коло її суб'єктів, об'єктів, дати їх стислу характеристику, визначити особливості суб'єктного складу.

Завершуючи роботу, необхідно розглянути підстави й межі конституційно-правової відповідальності, виявити проблемні питання в її правовому регулюванні, а також реалізації на сучасному етапі державотворення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Волощук О. Т. Конституційно-правова та політична відповідальність уряду як вищого органу державної влади / О. Т. Волощук // Чернів. ун-т. Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – 2012. – Вип. 628: Правознавство. – С. 68–73.

Домбровська О. В. Санкції як форма вираження конституційно-правової відповідальності / О. В. Домбровська // Вісн. госп. судочинства. – 2008. – № 6. – С. 91–97.

Колосова Н. М. Конституционная ответственность / Н. М. Колосова // Государство и право. – 1997. – № 2.

Кривенко Л. Т. Конституційно-правова відповідальність – елемент конституційно-правового статусу Верховної Ради України / Л. Т. Кривенко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2002. – № 4. – С. 28–34.

Крусян А. Р. Конституційна відповідальність у функціональному механізмі сучасного українського конституціоналізму / А. Р. Крусян // Митна справа. – 2008. – № 6. – С. 73–78.

Лучин В. О. Конституционные деликты / В. О. Лучин // Государство и право. – 2000. – № 1.

Майданник О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти / О. Майданник // Право України. – 2001. – № 2.

Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії / Л. Р. Наливайко // Право України. – 1999. – № 10.

Пащенко А. Фактичні та юридичні підстави конституційної відповідальності / А. Пащенко // Право України. – 2002. – № 5. – С. 126–130.

Савчин М. В. Конституційна відповідальність у контексті правового захисту Основного Закону / М. В. Савчин // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Київ: Ін-т держави і права НАН України. – Вип. 16. – 2002. – С. 103–109.

Скрипнюк О. В. Конституція України та розвиток теорії та практики конституційно-правової відповідальності / О. В. Скрипнюк // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 6. – С. 41–48.

Слободян Н. М. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори Президента України / Н. М. Слободян // Право вибору. – 2005. – № 1. – С. 49–54.

Сушинський О. Конституційна відповідальність: джерельний та інстанційний аспект / О. Сушинський // *Вибори та демократія*. – 2008. – № 1. – С. 58–64.

Сушинський О. Конституційна відповідальність Президента України в аспекті гарантії конституційного ладу / О. Сушинський // *Там само*. – 2007. – № 2. – С. 83–91.

Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 1998.

Федоренко В. Л. Конституционно-правовая ответственность: понятие, виды и санкции / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. акад. О. В. Скрипнюка // *Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр.* – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Червяцова А. Конституційно-правова відповідальність держави й фізичних осіб / А. Червяцова // *Вісн. прокуратури*. – 2007. – № 1. – С. 80–85.

Т е м а 14. СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

П л а н

1. Поняття основних прав і свобод людини і громадянина.
2. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина.
3. Основні тенденції розвитку та конституційно-правового регулювання прав і свобод людини в Україні на сучасному етапі.

Необхідно визначити поняття конституційних прав і свобод людини і громадянина, вказати, в чому відмінність між ними, з'ясувати їх юридичну природу, розкрити зміст конституційних прав і свобод. У другому питанні слід здійснити класифікацію основних прав і свобод за різними ознаками, які потрібно перелічити і стисло проаналізувати: за сферами суспільного життя, згідно з міжнародно-правовими

документами та ін. Особливу увагу варто приділити механізму та гарантіям реалізації основних прав і свобод громадян. Завершуючи висвітлення теми, вказати основні тенденції сучасного розвитку прав людини в Україні та їх конституційно-правове регулювання.

Список нормативно-правових актів та літератури

Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти / К. Волинка // Право України. – 2000. – № 11.

Гладких В. И. Социальные права граждан Украины в системе конституционных прав / В. И. Гладких // Проблемы законности. – Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2006. – Вип. 80. – С. 15–21.

Заворотченко Т. М. Поняття і види організаційно-правових гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні / Т. М. Заворотченко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2006. – № 4. – С. 75–78.

Загальна декларація прав людини // Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи : [зб. міжнар. док.]. – Київ: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – С. 270–302.

Кравчук В. М. Інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина в системі конституційного права України / В. М. Кравчук // Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення: [матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10 груд. 2014 р.)]. – Київ: Ліра-К, 2014. – С. 143–147.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків: Факт, 2001.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи: [зб. міжнар. док.]. – Київ: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua

Олійник А. Ю. Гарантії забезпечення конституційних свобод / А. Ю. Олійник // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ України. – 2009. – № 1(42). – С. 14–29.

Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – Київ, 2004. – 464 с.

Скрипнюк О. В. Права та свободи людини: проблеми забезпечення в умовах порушення територіальної цілісності та державного суверенітету України / О. В. Скрипнюк // Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення : [матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 груд. 2014 р.)]. – Київ: Ліра-К, 2014. – С. 31–42.

Тимченко І. А. Механізм конституційної юрисдикції у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина / І. А. Тимченко // Правова система України: історія, стан та перспективи: [у 5 т. Т. 2. Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення]. – Харків: Право, 2008. – С. 103–130.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Федоренко В. Л. Конституційні права та свободи людини в Україні й ефективність їх гарантування / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. акад. О. В. Скрипнюка // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Тема 15. ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

П л а н

1. Система основних принципів правового статусу особи та їх конституційне закріплення.
2. Принцип рівності в Конституції України.
3. Гуманістична спрямованість прав і свобод особи.
4. Відповідність основ правового статусу особи міжнародно-правовим стандартам прав людини.

Аналізуючи перше питання, слід дати визначення основних принципів правового статусу особи, розкрити їх роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Розкриваючи принцип рівності, необхідно розглянути різні аспекти цього принципу, зокрема, рівноправність, рівність перед законом і судом, гендерну рівність.

Розглядаючи третє питання, звернути увагу на конституційне закріплення пільг і переваг окремих категорій громадян і довести, що це не порушує конституційного принципу рівності. Розглядаючи четверте питання, слід показати, що норми Конституції України, які закріплюють основні права і свободи людини і громадянина, відповідають міжнародно-правовим стандартам прав людини.

Список нормативно-правових актів та літератури

Дашковська О. Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності: монографія / О. Р. Дашковська. – Харків: Право, 2005. – 224 с.

Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник; М-во освіти і науки України. – Київ: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків: Факт, 2001.

Полховська І. К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні: монографія / І. К. Полховська. – Полтава: Полтав. літератор, 2009. – 200 с.

Полховська І. К. Проблеми гендерної рівності: конституційно-правовий аспект / І. К. Полховська // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 80. – С. 22–28.

Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561.

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 р. № 12-рп/03 (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2003. – № 3. – С. 16.

Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. №19-рп/04 (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) // Там само. – 2004. – № 6. – С. 16.

Старобор О. Конституційні принципи правового статусу людини і громадянина в Україні / О. Старобор // Право України. – 2007. – № 4. – С. 30–32.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ : Ін Юре, 2004. – 368 с.

Шукліна Н. Г. Правовий статус людини і громадянина як інститут конституційного права / Н. Г. Шукліна // Бюл. М-ва юстиції України. – 2004. – № 12. – С. 52–62.

Т е м а 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

П л а н

1. Поняття та правова природа особистих прав і свобод людини і громадянина. Місце особистих прав і свобод у системі основних прав.

2. Загальна характеристика особистих прав і свобод, закріплених в Конституції України.

3. Конституційні гарантії реалізації особистих прав і свобод людини і громадянина.

4. Тенденції та проблеми конституційно-правового регулювання і забезпечення особистих прав людини і громадянина в Україні.

У роботі необхідно дати поняття особистих прав і свобод людини та громадянина, показати їх місце і роль у системі конституційних прав, слід також визначити правову природу особистих прав і свобод, вказати, в чому полягає їх відмінність від інших видів конституційних прав і свобод, виявити та проаналізувати особливості особистих прав і свобод.

У другому питанні треба охарактеризувати закріплені в Конституції України особисті права і свободи людини та громадянина. Необхідно розкрити роль конституційних гарантій у процесі реалізації особистих прав і свобод, особливо тих гарантій, які вказані в другому розділі Конституції України. При розгляді четвертого питання слід висловити власну думку щодо тенденцій та проблем конституційно-правового регулювання особистих прав і свобод людини і громадянина в Україні, стисло охарактеризувати ситуацію із забезпеченням особистих прав і свобод, що склалася в Україні.

Список нормативно-правових актів та літератури

Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти / К. Волинка // Право України. – 2000. – № 11.

Загальна декларація прав людини // Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи : [зб. міжнар. док.]. – Київ: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. –1998. – № 13. – С. 270–302.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків: Факт, 2001.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи : [зб. міжнар. док.]. – Київ: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Серьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія / В. О. Серьогін. – Харків: ФІНН, 2010. – 608 с.

Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – Київ, 2004. – 464 с.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Ярошевська Т. Становлення і розвиток прав людини в Україні та в окремих іноземних країнах / Т. Ярошевська // Право України. – 2010. – № 11. – С. 84–89.

Т е м а 17. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

П л а н

1. Конституційно-правовий статус особи та його елементи.
2. Поняття гарантій реалізації основних прав і свобод, їх класифікація.
3. Правові та інституційні гарантії реалізації основних прав і свобод.
4. Проблеми реалізації основних прав і свобод людини і громадянина в Україні.

У першому питанні необхідно дати поняття конституційно-правового статусу та розкрити його головні

елементи: громадянство, правосуб'єктність, принципи, основні права, свободи і обов'язки, гарантії.

Друге питання передбачає визначення поняття гарантій основних прав і свобод, розкриття загальних і спеціальних (і особливо конституційних) гарантій їх реалізації. У третьому питанні важливо більш детально зупинитися на характеристичі правових та інституційних гарантій прав і свобод.

Завершуючи роботу, необхідно проаналізувати проблеми, що виникають у процесі реалізації громадянами України своїх конституційних прав і свобод. Слід навести конкретні приклади порушень основних прав і свобод.

Список нормативно-правових актів та літератури

Дашковська О. До питання про правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина / О. Дашковська // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 3(62); зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. – Харків: Право, 2010. – С. 44–49.

Заворотченко Т. М. Поняття конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина в Україні / Т. М. Заворотченко // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2001. – Вип. 13. – С. 94–99.

Заворотченко Т. Система конституційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Т. Заворотченко // Право України. – 2002. – № 5. – С. 110–116.

Загальна декларація прав людини // Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи : [зб. міжнар. док.]. – Київ: Наук. думка, 1992.

Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини) / О. Климович // Право України. – 2001. – № 1.

Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні / В. Князев // Там само. – 1998. – № 11. – С. 29–31.

Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ: Юрінком Інтер, 2003.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод // Голос України. – 10 січ. 2001 р. – № 3.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків: Факт, 2001.

Махновський І. Економічні гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина / І. Махновський // Право України. – 2003. – № 1.

Пархоменко Н. М. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини та громадянина / Н. М. Пархоменко // Там само. – 2014. – № 4. – С. 116–125.

Подима Я. В. Конституційно-правові принципи громадянства України : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Я. В. Подима. – Київ : б. в., 2010. – 20 с.

Рабінович П. М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції) / П. М. Рабінович // Право України. – 2014. – № 7. – С. 146–156.

Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції / М. Савенко // Там само. – 1999. – № 2.

Ткачук А. Актуальні питання конституційного захисту основних прав і свобод людини / А. Ткачук // Там само. – 2010. – № 11. – С. 297–304.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Толкачова І. В. Конституційний принцип єдиного громадянства / І. В. Толкачова // Право України. – 2009. – № 11. – С. 196–200.

Шрамко Ю. Т. Правова допомога як умова реалізації прав і свобод людини / Ю. Т. Шрамко // Там само. – 2014. – № 6. – С. 208–215.

Тема 18. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ

П л а н

1. Поняття та структура механізму забезпечення прав особи.
2. Конституційний контроль – важлива гарантія прав і свобод людини і громадянина.
3. Правотлумачна діяльність Конституційного Суду України як засіб забезпечення реалізації прав особи.

При розгляді першого питання слід врахувати, що механізм реалізації прав особи має два блоки – нормативний та інституціональний. Необхідно показати місце та роль Конституційного Суду України в цьому механізмі.

Друге питання стосується однієї з провідних функцій Конституційного Суду. При його висвітленні треба показати, яким чином перевірка конституційності правових актів органів державної влади забезпечує реалізацію прав та свобод людини та громадянина.

Право на конституційне звернення є важливим правом громадян України, тому при розгляді останнього питання слід проілюструвати практику використання цього права та вплив тлумачення Конституції та законів України, яке здійснює Конституційний Суд, на реалізацію прав особи.

Список нормативно-правових актів та літератури

Баулін Ю. В. Захист прав людини і громадянина Конституційним Судом України: проблеми й перспективи / Ю. В. Баулін // Питання захисту прав людини і громадянина органами конституційної юрисдикції у сучасних умовах : матеріали Міжнар. конф., м. Ялта, 20–21 черв. 2013 р. – Київ : Логос, 2013.

Владиченко С. Д. Конституційна скарга як важливий інструмент захисту прав і свобод людини / С. Д. Владиченко //

Актуальні проблеми конституційного права та державотворення : зб. наук. пр., присвяч. 70-ій річниці з дня народж. першого Голови Конституц. Суду України Л. П. Юзькова. – Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2008. – Ч. 1. – С. 177–179.

Головін А. Вступне слово / А. Головін // Питання захисту прав людини і громадянина органами конституційної юрисдикції у сучасних умовах : матеріали Міжнар. конф., м. Ялта, 20–21 черв. 2013 р. – Київ : Логос, 2013. – С. 23–27.

Іншин М. І. Конституційний Суд України у механізмі захисту трудових прав громадян / М. І. Іншин, С. М. Прилипка // Актуальні проблеми приватного права України : зб. ст. до ювілею д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України, заслуж. діяча науки і техніки України Наталії Семенівни Кузнецової / відп. ред.: Р. А. Майданик, О. В. Кохановська. – Київ : Юрид. практика, 2014. – С. 173–184.

Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції / М. Савенко // Право України. – 1999. – № 2. – С. 3–9.

Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина / М. Савенко // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – № 1. – С. 68–83.

Скомороха В. Захист прав і свобод людини Конституційним Судом України в контексті практики Європейського суду з прав людини: матеріали п'ятого українсько-німецького колоквиуму з питань конституційного права / В. Скомороха // Там само. – 2001. – № 2. – С. 40–47.

Стрижак А. А. Конституційний Суд України як складова конституційної держави / А. А. Стрижак // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення : зб. наук. пр., присвяч. 70-ій річниці з дня народж. першого Голови Конституц. Суду України Л. П. Юзькова. – Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2008. – Ч. 1. – С. 119–121.

Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності / П. Ткачук // Вісн. Конституц. Суду України. – 2006. – № 4. – С. 23–37.

Тодика Ю. М. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян / Ю. М. Тодика, О. В. Марцеляк. – Харків: Лібра, 1998. – 107 с.

Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2001. – 328 с.

Т е м а 19. ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ГРОМАДЯНСТВА

П л а н

1. Поняття громадянства та його основні риси.
2. Принципи громадянства та їх класифікація.
3. Характеристика спеціальних принципів громадянства.
4. Втілення принципів громадянства у поточному українському законодавстві та міжнародно-правових актах.

Розкриваючи перше питання, необхідно розглянути та проаналізувати поняття громадянства, висвітлити різні підходи до його визначення та змісту, дати загальну характеристику інституту громадянства. Після цього слід розкрити поняття принципів громадянства та здійснити їх класифікацію.

У третьому питанні необхідно охарактеризувати спеціальні принципи громадянства України, що закріплені в Конституції та законах України. Важливо також показати, яким чином принципи громадянства знаходять своє втілення у Законі України “Про громадянство України” та міжнародно-правових актах.

Список нормативно-правових актів та літератури

Бедрій Р. Б. Громадянство України: конституційно-правові основи / Р. Б. Бедрій. – Київ: б. в., 2005. – 16 с.

Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн / І. І. Дахова //

Держ. буд-во та місц. самоврядування : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 95–109.

Дахова І. І. Запобігання виникненню множинного громадянства в Україні та зарубіжних державах / І. І. Дахова // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. III Міжнар. наук.-практ. конф. (22 трав. 2015 р., м. Полтава). – Харків : Права людини, 2015. – С. 88–102.

Дахова І. І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних актах і законодавстві України [Електронний ресурс] / І. І. Дахова // Форум права: електрон. наук. фак. вид. – 2015. – № 4. – С. 102–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_79-83.pdf

Колесник В. П. Законодательство Украины о гражданстве и проблемы его реализации / В. П. Колесник // Юридическая наука и проблемы формирования демократического правового государства Украина. – Харьков: УЮА, 1993. – С. 34–41.

Лотюк О. Принципи громадянства України / О. Лотюк // Право України. – 1998. – № 7. – С. 9–11.

Майданник О. Про інститут громадянства України / О. Майданник // Там само. – 1999. – № 2.

Мелашенко В. Принципи громадянства України / В. Мелашенко // Там само. – 1992. – № 7. – С. 12–14.

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. (із змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Рубач Л. Громадянство: набуття та припинення / Л. Рубач, М. Мілорава, В. Коцюба. – Київ: Фурса С. Я., 2006. – 68 с.

Тодыка Ю. Н. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект / Ю. Н. Тодыка. – Харьков, 2002. – 254 с.

Чалий П. Ф. Громадянство України (аналіз сучасних проблем) / П. Ф. Чалий // Правова держава: ювіл. щоріч. наук. пр. Вип. 10. – Київ: Вид. Дім “In Jure”, 1999. – С. 119–130.

Тема 20. ПОРЯДОК НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Загальна характеристика інституту громадянства в Україні. Підстави набуття громадянства України.
2. Набуття громадянства України за народженням.
3. Прийняття до громадянства України. Умови прийняття до громадянства України.
4. Припинення громадянства України. Особливості виходу і втрати громадянства України.

У першому питанні необхідно дати загальну характеристику громадянства України як засади конституційного ладу України, інституту конституційного права України, суб'єктивного права особи, елементу конституційно-правового статусу людини і громадянина; визначити підстави набуття громадянства України.

У другому й третьому питанні слід розкрити найпоширеніші підстави набуття громадянства України: за народженням і внаслідок прийняття до громадянства України, вказати умови прийняття до громадянства України.

Викладаючи четверте питання, доцільно зупинитися на основних підставах припинення громадянства України – внаслідок виходу і втрати громадянства.

Список нормативно-правових актів та літератури

Бедрій Р. Б. Громадянство України: конституційно-правові основи / Р. Б. Бедрій. – Київ: б. в., 2005. – 16 с.

Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства: затв. Указом Президента України від 27 берез. 2001 р. (у ред. Указу Президента України від 27 черв. 2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства та виконання прийнятих рішень: затв. Указом

Президента України 27 березня 2001 р. (у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 р.) // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. (із змін. й допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Рубач Л. Громадянство: набуття та припинення / Л. Рубач, М. Мілорава, В. Коцюба. – Київ, 2006.

Суржинський М. І. Правове регулювання набуття громадянства в пострадянських державах (порівняльний аналіз) / М. І. Суржинський // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 62. – С. 140–147.

Тодыка Ю. Н. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект / Ю. Н. Тодыка. – Харьков, 2002.

Т е м а 21. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

П л а н

1. Поняття “іноземець” та “особа без громадянства”, конституційно-правове регулювання їх статусу.
2. Принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства.
3. Основні права, свободи та обов’язки іноземців та осіб без громадянства в Україні.
4. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства.

При розгляді першого питання слід дати поняття “іноземець” та “особа без громадянства”, розглянути особливості їх правового статусу в Україні. У другому питанні необхідно розкрити принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Розкриваючи третє питання, доцільно проаналізувати основні права і свободи іноземців та осіб без громадянства, у тому числі їх конституційні права на працю, відпочинок, соціальний захист, житло, освіту, користування надбаннями культури, участь в об'єднаннях громадян, пересування територією України і вибір місця проживання, свободу совісті, а також обов'язки додержання Конституції і Законів України; не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані збитки, сплачувати податки і збори та ін. Варто розглянути обмеження в правовому статусі іноземців та осіб без громадянства, аргументувати доцільність таких обмежень.

Наостанок слід пояснити підстави і види відповідальності іноземців та осіб без громадянства за порушення ними українського законодавства.

Список нормативно-правових актів та літератури

Бобокал О. М. Актуальні питання конституційно-правового статусу іноземців в Україні / О. М. Бобокал // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 61. – С. 101–107.

Головко Є. Є. Порівняльна характеристика правового статусу іноземців та осіб без громадянства / Є. Є. Головко // Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали II Всеукр. наук. конф. (15 верес. – 15 жовт. 2013 р.) / Асоц. випускників Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого”. – Харків : Точка, 2013. – С. 22–23.

Заржицький О. Працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні / О. Заржицький, Р. Бандуристий // Право України. – 2007. – № 2.

Зарубей В. Правове регулювання перебування іноземців та біженців в Україні / В. Зарубей // Там само. – 1999. – № 8.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків, 2001.

Мендеграл Т. І. Конституційно-правовий статус осіб без громадянства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Т. І. Мендеграл. – Київ : б. в., 2011. – 20 с.

Мінкіна Т. Видворення іноземних громадян як міра відповідальності за порушення порядку перебування в Україні / Т. Мінкіна // Право України. – 2001. – № 9.

Московченко М. Працевлаштування іноземців в Україні / М. Московченко // Юрид. Україна. – 2003. – № 7.

Огурцов О. П. Законодавчі основи конституційно-правового статусу осіб без громадянства в Україні / О. П. Огурцов // Часопис Київ. ун-ту права. – 2013. – № 4. – С. 122–127.

Перебування іноземців на території України // Бюл. М-ва юстиції України. – 2013. – № 12. – С. 44–54.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. (зі змін. та допов.) // Там само. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179.

Соколицька К. М. Правосуб'єктність іноземних громадян в Україні / К. М. Соколицька // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ України. – Харків, 2002. – Вип. 18.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус иностранцев и беженцев в Украине / Ю. Н. Тодыка. – Харьков, 1999.

Чехович С. Інститут права притулку як конституційно-правова гарантія захисту прав людини / С. Чехович // Право України. – 2000. – № 4.

Т е м а 22. ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

П л а н

1. Права людини і права національних меншин.
2. Поняття та головні складові елементи правового статусу національних меншин.
3. Характеристика основних прав та обов'язків національних меншин в Україні.

4. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин та проблеми його подальшого удосконалення.

Розкриваючи перше питання, потрібно всебічно дослідити співвідношення понять “права людини” і “права національних меншин”, встановити причини виникнення необхідності виокремлення, визнання та правового закріплення системи особливих прав національних меншин.

У другому питанні необхідно дати поняття правового статусу національних меншин та загальну характеристику його основних елементів, зосередивши при цьому головну увагу на аналізі основних прав і обов’язків національних меншин.

Розглядаючи питання про механізм реалізації прав національних меншин, слід розкрити систему загальних і особливо правових гарантій реалізації прав національних меншин, навести приклади реалізації прав національних меншин в Україні.

На основі проведеного дослідження важливо викласти власну точку зору щодо подальшого удосконалення правового регулювання статусу національних меншин в Україні.

Список нормативно-правових актів та літератури

Батанов О. В. Права меншин в умовах глобалізації: проблеми становлення та реалізації / О. В. Батанов // Часопис Київ. ун-ту права. – 2013. – № 4. – С. 7–12.

Беліцер Н. Європейський досвід вирішення проблем національних меншин / Н. Беліцер // Укр. часопис прав людини. – 1996. – № 3–4. – Київ: Укр. правн. фундація, 1997. – С. 41–46.

Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: монографія / О. М. Биков. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.

Васильченко О. П. Сутність принципу забезпечення рівності прав і свобод національних меншин / О. П. Василь-

ченко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2014. – № 4. – С. 79–83.

Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 799.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 50. – Ст. 3381.

Єфімов О. М. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин України / О. М. Єфімов, В. А. Заєць // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 59. – С. 517–523.

Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти / В. П. Колісник. – Харків: Фоліо, 2003. – 240 с.

Кресіна І. О. Статус національних меншин як фактор етнокультурного розколу України / І. О. Кресіна // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 59. – С. 455–461.

Мицик В. В. Співвідношення спеціального національного законодавства щодо захисту національних меншин їхніх країн походження з вимогами основних принципів міжнародного права / В. В. Мицик // Запоріж. нац. ун-т. Вісн. Запоріж. нац. ун-ту. Юрид. науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. № 2. – С. 56–63.

Мяловицька Н. Права національних меншин: європейський досвід / Н. Мяловицька // Віче. – 2013. – № 17. – С. 25–26.

Панчук М. І. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М. І. Панчук, В. А. Войналович, О. Галенко та ін. // Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України. – Київ: ІПіЕНД, 2000. – 358 с.

Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 23. – Ст. 218.

Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 р. // Там само. – 1992. – № 36. – Ст. 529.

Рамкова конвенція про захист національних меншин // Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-американського бюро захисту прав людини. – Київ, 1998. – Вип. 21. Права меншин. – С. 135–143.

Римаренко Ю. Конституційно-правові засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні: проблеми теорії та практики / Ю. Римаренко, Ю. Волошин // Вісн. Акад. прав. наук. України. – 2001. – № 2. – С. 42–51.

Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин в Україні та система контролю Ради Європи / М. Товт // Право України. – 2001. – № 7. – С. 28–31.

Т е м а 23. ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ І СВОБОДУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

П л а н

1. Конституційно-правове регулювання права на свободу думки і свободу масової інформації.
2. Поняття інформації як каналу вираження думок та гарантії її забезпечення.
3. Правові режими інформації та їх різновиди.
4. Відповідальність за порушення законодавства в інформаційній сфері.

Розглядаючи перше питання, необхідно розкрити зміст права на свободу думки і свободу слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. При розгляді цього питання слід також проаналізувати конституційно-правове регулювання права на свободу думки.

При викладанні другого питання важливо визначити поняття інформації та гарантії її забезпечення. Далі доцільно проаналізувати правові режими інформації. Насамперед визначити поняття правового режиму інформації, його різновиди (режим вільного доступу, режим обмеженого доступу та ін.).

Завершуючи розкриття теми, треба визначити види юридичної відповідальності, яка може бути застосована за порушення законодавства в інформаційній сфері; окремо зупинитися на цивільно-правовій, адміністративно-правовій та кримінальній відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.

Список нормативно-правових актів та літератури

Бухтатий О. Є. Свобода слова та правові аспекти посилення відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналіста / О. Є. Бухтатий // Стратегічні пріоритети / Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2014. – № 1 (30). – С. 10–17.

Законодавство про засоби масової інформації : станом на 14 трав. 2015 р. : [відповід. офіц. тексту]. – Харків : Право, 2015. – 164 с.

Іщук С. І. Місце засобів масової інформації у правовому механізмі взаємодії громадянського суспільства та державної влади / С. І. Іщук // Унів. наук. записки : часопис / Хмельн. ун-т упр. та права. – Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2014. – № 1 (49). – С. 40–45.

Куц Г. Г. Стан виконання в Україні ст. 10 (1) Конвенції про захист прав людини щодо свободи вираження поглядів / Г. Г. Куц // Вісн. Верхов. Суду України. – 2000. – № 4. – С. 56–60.

Кушакова Н. Конституційне право на інформацію в Україні: сучасний період / Н. Кушакова // Право України. – 2002. – № 12. – С. 51–55.

Кушакова Н. Конституційне право на інформацію: правомірні та неправомірні обмеження / Н. Кушакова // Вісн. Конституц. Суду України. – 2002. – № 3. – С. 66–70.

Перепадя О. В. Питання свободи думки та слова в рішеннях Європейського суду з прав людини / О. В. Перепадя // Вісн. Верхов. Суду України. – 2000. – № 5. – С. 61–63.

Речицький В. Нова культурна ситуація потребує нових форм правового регулювання (Свобода думки + свобода слова =

демократія) / В. Речицький // Юрид. вісн. України. – 2002. – № 13. – С. 7.

Середюк В. В. Конституційно-правове регулювання свободи масової інформації в Україні / В. В. Середюк // Проблеми законності. – Харків, 2008. – Вип. 98. – С. 195–199.

Середюк В. В. Міжнародно-правові стандарти свободи масової інформації та їх національна імплементація / В. В. Середюк // Юрид. Україна. – 2009. – № 9. – С. 9–13.

Середюк-Буз В. В. Американська парадигма обмеження свободи масової інформації [Електронний ресурс] / В. В. Середюк-Буз // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 717–721. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11cvvcmi.pdf>

Середюк-Буз В. В. Європейська парадигма обмеження свободи масової інформації / В. В. Середюк-Буз // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2011. – № 988. – С. 104–108.

Слинько Т. Н. Свобода слова как элемент конституционализма (постсоветские реалии) / Т. Н. Слинько, А. Г. Кушниренко // Очерки идеологии постсоветского конституционализма: сб. науч. тр. / Нац. ун-т “Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого”, Нац. исслед. ун-т “Высш. шк. экономики”. – Харьков : Право, 2013. – С. 189–213.

Слінько Т. М. Конституційно-правові аспекти забезпечення права на інформацію в Україні / Т. М. Слінько // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 40. – С. 32–38.

Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії реалізації права на свободу думки й слова в Україні / Т. М. Слінько // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. III Міжнар. наук. - практик. конф. (22 трав. 2015 р., м. Полтава). – Харків : Права людини, 2015. – С. 38–43.

Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова в Україні / Т. М. Слінько // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практик. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України, Харків,

Т е м а 24. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ

П л а н

1. Правове регулювання права на інформацію в Україні.
2. Конституційно-правові гарантії права на інформацію.
3. Підстави обмеження конституційного права на інформацію.
4. Проблеми реалізації права на інформацію в Україні.

При висвітленні першого питання необхідно проаналізувати законодавство в сфері доступу до інформації, насамперед процедуру та форми реалізації права на інформацію, що передбачені Конституцією України, Законом України “Про інформацію”, Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, та іншими нормативно-правовими актами. Розглянути питання щодо відповідності ст. 34 Конституції України положенням ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

У другому питанні слід дати визначення та розкрити гарантії забезпечення права на інформацію.

Розкриваючи третє питання, необхідно встановити межі, умови та підстави, за яких можливо обмеження права на інформацію. Варто вказати, які обмеження передбачені Конституцією України, Законом України “Про інформацію”, Законом України “Про державну таємницю”, з’ясувати, чи є можливим обмеження права на інформацію на підставі підзаконних нормативно-правових актів.

Наприкінці роботи (четверте питання) слід зупинитися на основних проблемах реалізації та захисту права на

інформацію в Україні, факторах, що негативно впливають на забезпечення права на інформацію.

Список нормативно-правових актів та літератури

Велиева Г. М. Защита свободы информации в практике Европейского суда по правам человека / Г. М. Велиева // Современное право : науч.-практ. журн. – 2014. – № 4. – С. 159–164.

Гладківська О. В. Відображення ключових понять основоположних прав і свобод людини в законодавчих актах України в інформаційній сфері / О. В. Гладківська // Правова інформатика : наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2013. – № 1. – С. 30–38.

Гладківська О. В. Забезпечення доступу до інформації та її захисту: термінологічний аспект / О. В. Гладківська // Інформація і право : наук. журн. – 2013. – № 2 (8). – С. 17–25.

Інформаційне законодавство: зб. законодав. актів: [у 6 т.] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чиж. – Київ: Юрид. думка, 2005. – Т. 1. Інформаційне законодавство України. – 416 с.

Костецька Т. А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти / Т. А. Костецька // Часопис Київ. ун-ту права. – 2013. – № 2. – С. 114–117.

Кушакова Н. В. Конституційне право на інформацію: правомірні та неправомірні обмеження / Н. В. Кушакова // Вісн. Конституц. Суду України. – 2002. – № 3. – С. 66–70.

Нестеренко О. В. Інформація в Україні: право на доступ / О. В. Нестеренко. – Харків: Акта, 2012. – 286 с.

Погорілецька А. В. Організаційно-правовий механізм забезпечення права громадян на офіційну інформацію / А. В. Погорілецька // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 173–179.

Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини: досвід країн розвинутої демократії / В. С. Політанський // Нац. акад. прав. наук України. Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2014. – № 1 (76). – С. 195–203.

Право на доступ до інформації: теорія та практика / авт. О. Нестеренко, О. Северин; Харків. правозахис. група. – Харків: Права людини, 2008. – 348 с.

Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Там само. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ // Там само. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: постанова Каб. Міністрів України від 04.01.2002 р. № 3 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 2. – Ст. 57.

Речицкий В. В. Символическая реальность и право / В. В. Речицкий. – Львов: ВНТЛ-Классика, 2007. – 732 с.

Слінько Т. М. До питання інформаційного забезпечення громадян в аспекті міжнародного законодавства / Т. М. Слінько // Сучасний політичний процес: стан та перспективи розвитку: [матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (XXVI Харків. політол. читання)]. – Харків : НУ “ЮАУ ім. Я. Мудрого”, 2013. – С. 122–125.

Слінько Т. М. Інформаційна відкритість у діяльності органів державної влади як запорука демократичного врядування / Т. М. Слінько // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Харків: Право, 2013. – С. 157–193.

Слінько Т. М. Конституційно-правові аспекти забезпечення права на інформацію в Україні / Т. М. Слінько // Проблеми законності. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 40 – С. 32–38.

Чиж І. С. Конституційно-правові засади забезпечення права на поширення інформації в процесі формування інформаційного та громадянського суспільства / І. С. Чиж // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 59. – С. 529–534.

Тема 25. ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

П л а н

1. Поняття друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні.

2. Порядок реєстрації та припинення діяльності друкованих засобів масової інформації.

3. Юридичні аспекти взаємовідносин редакцій друкованих засобів масової інформації з громадянами та організаціями.

4. Питання вдосконалення правового регулювання статусу друкованих засобів масової інформації в Україні.

Розглядаючи перше питання, необхідно визначити поняття друкованих засобів масової інформації та форми їх прояву, а також правові основи їх діяльності. При викладенні другого питання потрібно розкрити порядок реєстрації та припинення діяльності друкованих засобів масової інформації.

Далі слід проаналізувати юридичні аспекти взаємовідносин редакцій друкованих засобів масової інформації з громадянами та організаціями. Пояснити, в яких випадках на практиці виникає необхідність спростування опублікованої інформації.

Завершуючи розкриття теми, необхідно викласти власну думку щодо перспектив розвитку правового статусу друкованих засобів масової інформації.

Список нормативно-правових актів та літератури

Костецька Т. А. Особливості формування національних інформаційних відносин та перспективи розвитку інформаційного законодавства / Т. А. Костецька // Правова держава: щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: Вид. дім “Юрид. кн.”, 2001. – Вип. 12. – 732 с.

Приступенко Т. Преса: між законом і цензурою. Правове регулювання діяльності засобів масової інформації в Україні на сучасному етапі / Т. Приступенко // Укр. юрист. – 2003. – № 1. – С. 26–29.

Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за порушення законодавства про друковані засоби масової інформації: Закон України від 10.07.2003 р. // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 32.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. (зі змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23.09.1997 р. № 539/97-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 49. – Ст. 299.

Слінько Т. М. Правовий статус і перспективи розвитку друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації в Україні / Т. М. Слінько, О. Г. Кушніренко // Проблеми активізації конституційно-правових досліджень і вдосконалення конституційного права: зб. наук. ст. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. – С. 116.

Шпак В. Друковані засоби масової інформації в контексті формування національного інформаційного простору / В. Шпак // Вісн. Кн. палати : наук.-практ. журн. – 2013. – № 9. – С. 3–5.

Тема 26. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття політичної партії, її політико-правова природа. Місце і роль політичних партій у політичній системі України.
2. Створення політичних партій, їх реєстрація.
3. Реалізація політичними партіями своєї політико-правової природи у Верховній Раді України. Свобода опозиційної діяльності.
4. Державний контроль за діяльністю політичних партій.

У першому питанні необхідно з'ясувати політико-правову природу політичних партій, їх місце і роль у політичній системі України, особливо у взаємовідносинах громадянського суспільства і держави, звернувши увагу на конституційно-правове закріплення.

Метою розкриття другого питання є висвітлення порядку створення політичних партій, процедури їх реєстрації, регулювання партійного членства, що дозволить, з одного боку, з'ясувати рівень їх демократичного потенціалу, а з іншого – його реалізацію у вищому представницькому органі нашої країни. Йдеться про розуміння органічно єдиного парламентсько-правового та парламентсько-партійного механізму перетворення представницької функції Верховної Ради України на її законодавчу та інші функції.

Наприкінці слід з'ясувати форми державного контролю за діяльністю політичних партій.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу: міфи та реальність / Ю. Г. Барабаш // Громадянське суспільство і права людини : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. – Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 11–13.

Берченко Г. В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання / Г. В. Берченко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 12. – С. 111–117.

Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: [монографія] / Г. В. Берченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків : Юрайт, 2014. – 208 с.

Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : [монографія] / Н. В. Богашева. – Київ : Логос, 2012. – 446 с.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні / Л. І. Летнянчин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2014. – № 4 (79). – С. 65–75.

Лукаш С. Ю. Політичні партії в системі взаємовідносин держави і народу в Україні: конституційно-правовий аспект / С. Ю. Лукаш // Проблеми законності. – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. – Вип. 50. – С. 34–40.

Лук'янов Д. В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): монографія / Д. В. Лук'янов. – Харків: Право, 2007. – 320 с.

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.

Про внесення зміни до статті 6 Закону України “Про політичні партії в Україні” щодо зупинення чи припинення членства в політичній партії: Закон України від 22.03.2012 р. // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 30. – Ст. 1102.

Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 26. – Ст. 219.

Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. № 595-VIII // Там само. – 2015. – № 37–38. – Ст. 366.

Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118 (зі змін, та допов. див.: Закон України “Про внесення змін до Закону України

“Про політичні партії в Україні” від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 34. – Ст. 437).

Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 р. № 9-рп/2007 у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 Закону України “Про політичні партії в Україні” (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій) // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 80. – Ст. 48.

Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 р. № 2-рп/2007 у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 1 ст. 10, п. 3. ч. 2, ч. 5, 6 ст. 11, ст. 15, ч. 1 ст. 17, ст. 24, п. 3 розд. VI “Заключні положення” Закону України “Про політичні партії в Україні” (справа про утворення політичних партій в Україні) // Там само. – 2007. – № 54. – Ст. 90.

Т е м а 27. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

П л а н

1. Конституційно-правова природа депутатського мандата в Україні.
2. Права та обов’язки народного депутата України.
3. Гарантії діяльності народного депутата України.
4. Припинення повноважень народного депутата України.

Розкриваючи перше питання, слід охарактеризувати депутатський мандат в Україні, визначити його конституційно-правову природу, вказати відмінності між вільним та імперативним мандатами. У другому питанні потрібно проаналізувати права та обов’язки народного депутата України.

Розкриваючи питання гарантій діяльності народного депутата України, варто розглянути правові, організаційні, матеріально-фінансові гарантії, окрему увагу приділити питанню депутатської недоторканності.

В останньому питанні потрібно розкрити підстави дострокового припинення повноважень народного депутата України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Георгіца А. З. Особливості правового регулювання статусу парламентаріїв України в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду / А. З. Георгіца, О. Д. Чепель // Життєвий і творчий шлях професора і вчителя Аурела Зиновійовича Георгіци / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Технодрук, 2013. – С. 332–341.

Конституція України від 28.06.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. // Там само. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.

Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014 р. // Там само. – 2014. – № 11. – Ст. 143.

Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 р. // Там само. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 р. № 4-рп/2002 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 13. – Ст. 137.

Рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 р. № 7-рп/2003 у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про гарантії діяльності народного депутата України) // Там само. – 2003. – № 17. – Ст. 131.

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003 у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України “Про статус народного депутата України” та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 28. – Ст. 119.

Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2008 р. № 12-рп/2008 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 13 Закону України “Про статус народного депутата України”, частини четвертої статті 61 Регламенту Верховної Ради України та офіційного тлумачення положень пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81, частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 13 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) // Там само. – 2008. – № 52. – Ст. 120.

Т е м а 28. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

П л а н

1. Законодавча функція Верховної Ради України в системі парламентських функцій.
2. Поняття законодавчого процесу, його співвідношення з нормотворчим та законотворчим процесами.
3. Загальна характеристика стадій законодавчого процесу в Україні.
4. Порядок промульгації закону Президентом України.

Перше питання роботи має бути присвячене розгляду таких функцій Верховної Ради України, як представницька, установча, контрольна, особливу увагу слід приділити основній функції єдиного органу законодавчої влади в Україні.

У другому питанні слід дати визначення законодавчого процесу, показати його відмінності від нормотворчого процесу, вказати основні стадії законодавчого процесу.

Третє питання передбачає надання характеристики таких стадій законодавчого процесу, як вияв законодавчої ініціативи, попередній розгляд і підготовка законопроекту в парламентських комітетах, розгляд та прийняття закону Верховною Радою України, його промульгація.

Розкриваючи останнє питання, слід проаналізувати процедуру підписання закону, прийнятого парламентом, Президентом України. Необхідно звернути увагу на питання президентського вето та подолання вето Президента України, а також дослідити набуття законом чинності.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): монографія / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Легас, 2004. – 192 с.

Горбунова Л. М. Закон – основа підзаконної нормотворчості / Л. М. Горбунова // Бюл. М-ва юстиції України. – 2004. – № 12. – С. 27–42.

Парламентське право України / за ред. О. Н. Ярмиша. – Харків, 2007. – 500 с.

Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.

Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. // Там само. – 2010. – № 14–15, 16–17. – Ст. 133.

Цвік М. В. Теоретичні та прикладні питання законодавчого регулювання нормотворчості. Основні засади проекту

Т е м а 29. ІНСТИТУТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ

П л а н

1. Місце і роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена) в механізмі захисту прав особи.
2. Історія виникнення та становлення інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
3. Компетенція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав особи.
4. Проблеми удосконалення та підвищення ефективності діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у забезпеченні прав особи.

У роботі необхідно розкрити загальне значення забезпечення прав особи, проаналізувати елементний склад механізму захисту прав і свобод людини та громадянина і визначити місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в цьому механізмі.

У другому питанні слід приділити увагу аналізу історії виникнення інституту омбудсмена, коротко охарактеризувати його існуючі моделі, зупинитися на становленні цього інституту в Україні.

У третьому питанні потрібно охарактеризувати функції та повноваження Уповноваженого у захисті прав особи, проаналізувавши відповідне законодавство. Необхідно показати роль діяльності омбудсмена в процесі забезпечення прав особи, виявити існуючі проблеми і вказати на шляхи їх вирішення, запропонувати напрями вдосконалення та підвищення ефективності діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Список нормативно-правових актів та літератури

Волинка К. Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи / К. Г. Волинка // Вісн. Запоріз. юрид. ін-ту: наук.-практ. зб. – Запоріжжя, 2000. – № 3 (12). – С. 38–48.

Захист прав дитини в Україні: підсумки діяльності у 2013 р. Уповноваженого Президента України з прав дитини Ю. О. Павленка / Адміністрація Президента України ; заг. ред. Ю. О. Павленка. – Київ : К.І.С., 2014. – 188 с.

Косілова О. І. Сучасний стан і тенденції розвитку інституту омбудсмана у світі та в Україні / О. І. Косілова // Правова інформатика : наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2013. – № 4. – С. 62–71.

Корнієнко П. С. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як спеціалізований правозахисний орган Української держави / П. С. Корнієнко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2014. – № 2. – С. 74–77.

Кушніренко О. Інститут євроомбудсмана: питання теорії і позитивної практики / О. Кушніренко, Ю. Барабаш // Право України. – 2001. – № 6.

Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: [монографія] / О. В. Марцеляк. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 450 с.

Ніколаєвич Т. Г. Порядок звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Т. Г. Ніколаєвич // Бюл. М-ва юст. України. – 2015. – № 8. – С. 28–29.

Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина / М. Савенко // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – № 1. – С. 68–83.

Тодика Ю. М. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забез-

печення основних прав громадян: монографія / Ю. М. Тодика, О. В. Марцеляк. – Харків: Лібра, 1998. – 107 с.

Хальота А. Щодо захисту конституційних прав шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / А. Хальота // Право України. – 2000. – № 3.

Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. – Київ, 2015. – 552 с.

Т е м а 30. ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття виборчої системи.
2. Типи виборчих систем, їх характеристика.
3. Особливості виборчої системи щодо обрання Президента України, народних депутатів України, голів населених пунктів і депутатів місцевих рад.
4. Тенденції розвитку виборчої системи в Україні.

Перше питання теми має бути присвячене аналізу різних підходів до визначення поняття “виборча система”. У другому питанні слід розглянути типи виборчих систем, охарактеризувати мажоритарну, пропорційну та змішану виборчі системи, виявити їх переваги та недоліки.

Розкриваючи третє і четверте питання, необхідно показати особливості застосування різних типів виборчої системи при проведенні виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, виявити тенденції розвитку виборчої системи.

Список нормативно-правових актів та літератури

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов. – Харків : Право, 2015. – 248 с.

Барабаш Ю. Г. Демократические основы конституционного строя Украины / Ю. Г. Барабаш // Нац. акад. прав. наук Украины. Ежегод. укр. права. – 2012. – № 4. – Харьков : Право, 2012. – С. 146–163.

Барабаш Ю. Г. Окремі питання розгляду судами виборчих спорів. Юридичний аналіз / Ю. Г. Барабаш // Юрид. вісн. України. – 2014. – № 38 (20–26 верес.). – С. 2–5.

Енніс Д. Можливі наслідки впровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками на виборах народних депутатів України / Д. Енніс, Д. Ковриженко // Вісн. Центр. виборчої комісії. – 2014. – № 3. – С. 58–65.

Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю. Б. Ключковський; Нац. ун-т “Києво-Могилян. акад.” – Київ: Час Друку, 2011. – 132 с.

Ключковський Ю. Б. Чи є змішаною виборча система України? / Ю. Б. Ключковський // Право України. – 2012. – № 3/4. – С. 418–424.

Козюбра М. І. Виборча система України в контексті вимог верховенства права / М. І. Козюбра // Право України. – 2013. – № 5. – С. 86–95.

Кравченко В. В. Моделювання виборчих систем на місцевих виборах: конституційно-правові аспекти / В. В. Кравченко, А. О. Янчук // Право України. – 2013. – № 5. – С. 182–190.

Марцеляк О. Конституційна реформа і модернізація виборчої системи України в контексті світового досвіду / О. Марцеляк // Віче. – 2015. – № 16. – С. 8–12.

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.

Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. // Там само. – 2015. – № 37–38. – Ст. 366.

Сліденко І. Д. Концептуальні міркування з приводу доктринальних засад парламентської виборчої системи в Україні / І. Д. Сліденко // Право України. – 2013. – № 5. – С. 96–104.

Ставнійчук М. І. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України / М. І. Ставнійчук // Право України. – 2013. – № 5. – С. 18–29.

Тодика О. Ю. Вибори до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): монографія / О. Ю. Тодика. – Харків : Факт, 2003.

Федоренко В. Оновлення законодавства про вибори народних депутатів України як пріоритетний напрям діяльності парламенту / В. Федоренко, А. Малюга, О. Желтова // Віче. – 2014. – № 22. – С. 23–31.

Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: монографія / О. О. Чуб. – Харків: Одісей, 2005. – 232 с.

Чуб О. О. Трансформації у виборчому законодавстві України / О. О. Чуб // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 836–840.

Яковлев А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні / А. Яковлев // Юрид. Україна. – 2013. – № 6. – С. 24–31.

Т е м а 31. ВИБОРЧЕ ПРАВО З ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття виборчого права.
2. Принципи виборчого права.
3. Порядок висування та реєстрації кандидатів у народні депутати.
4. Передвиборна агітація: поняття, форми і порядок проведення.
5. Порядок голосування, підрахунку голосів виборців та встановлення результатів виборів народних депутатів.

Розкриваючи перше питання, слід звернути увагу на визначення об'єктивного і суб'єктивного виборчого права, охарактеризувати ці категорії. У другому питанні необхідно проаналізувати принципи загального, рівного, прямого,

вільного, таємного виборчого права, дослідити їх закріплення у законодавстві України та міжнародних актах.

У наступних питаннях необхідно приділити увагу характеристиці таких етапів виборчого процесу, як висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України, проведення передвиборної агітації, голосування, підрахунок голосів виборців та встановлення результатів виборів народних депутатів, вказати на особливості кожного з етапів виборчого процесу в Україні.

Список нормативно-правових актів та літератури

Дахова І. І. Гарантії реалізації конституційного принципу рівного виборчого права / І. І. Дахова // Державотворення та правотворення в період реформ: питання теорії та практики: [матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 квіт. 2012 р.)]. – Київ, 2012. – С. 203–205.

Дахова І. І. Конституційний принцип загального виборчого права / І. І. Дахова // Вісн. Харків. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія “Право”. – 2013. – № 1082. – С. 69–73.

Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : [пер. з англ.] / за ред. Ю. Ключковського. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ, 2009. – 500 с.

Ключковський Ю. Принцип загального виборчого права в контексті місцевих виборів І. Активне виборче право / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2010. – № 4. – С. 11–22.

Ключковський Ю. Б. Принцип чесних виборів у виборчому праві України / Ю. Б. Ключковський // Право України. – 2013. – № 5. – С. 165–174.

Косенко О. В. До розмежування понять: “інформаційне забезпечення виборів” та “передвиборна агітація” / О. В. Косенко // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2013 р. / Нац.

акад. наук України, Київ. ун-т права, Союз юристів України, Рівен. обл. держ. адмін. – Київ: Ліра-К, 2013. – С. 162–165.

Панкевич І. Прямі вибори як принцип українського виборчого права / І. Панкевич // Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Вісн. Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2013. – Вип. 57. – С. 169–178.

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.

Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. // Там само. – 2015. – № 37–38. – Ст. 366.

Про Центральну виборчу комісію України: Закон України від 30.06.2004 р. // Там само. – 2004 – № 36. – С. 448.

Смокович М. Європейський суд з прав людини на захисті виборчих прав / М. Смокович // Вісн. Вищ. адмін. суду України. – 2015. – № 1. – С. 12–19.

Т е м а 32. РЕФЕРЕНДУМ У СИСТЕМІ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

П л а н

1. Референдум як форма безпосереднього народовладдя, його співвідношення з іншими формами народовладдя.
2. Поняття та види референдумів за законодавством України.
3. Загальна характеристика етапів референдарного процесу в Україні.
4. Юридичні наслідки проведення референдумів.

Розкриваючи перше питання, необхідно розглянути форми безпосереднього народовладдя в Україні, визначити місце і значення референдуму в їх системі. У другому питанні слід дати визначення референдуму, здійснити класифікацію референдумів за різними ознаками, охарактеризувати кожен з видів референдумів, використовуючи норми українського законодавства. Також необхідно розкрити питання предмету референдуму.

Третє питання має бути присвячене характеристиці етапів референдарного процесу, особливу увагу варто приділити процедурі підготовки та проведення референдуму за народною ініціативою. Наприкінці необхідно проаналізувати юридичні наслідки проведення референдумів.

Список нормативно-правових актів та літератури

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов. – Харків : Право, 2015. – 248 с.

Барабаш Ю. Г. Вопросы непосредственной демократии в теории и практике конституционного права Украины / Ю. Г. Барабаш // Нац. акад. прав. наук Украины. Ежегод. укр. права. – 2013. – № 5. – Харьков : Право, 2013. – С. 125–143.

Барабаш Ю. Г. Двадцять років незалежного поступу: втома від демократії чи утвердження нового конституційного проекту? / Ю. Г. Барабаш // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 5–13.

Барабаш Ю. Г. Демократические основы конституционного строя Украины / Ю. Г. Барабаш // Конституционное развитие России и Украины : сб. науч. тр. – Харьков : Право / Нац. ун-т “Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого”, Моск. гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина, 2011. – Вып. 1. – С. 46–66.

Барабаш Ю. Г. Демократія в системі цінностей конституційного ладу (за матеріалами практики Конституційного Суду України) / Ю. Г. Барабаш // Вісн. Конституц. Суду України. – 2009. – № 5. – С. 89–97.

Барабаш Ю. Г. Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки) / Ю. Г. Барабаш // Право України. – 2014. – № 7. – С. 137–145.

Барабаш Ю. Г. Опыт конституционного реформирования в Украине: в поисках европейского идеала / Ю. Г. Барабаш // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 1. – С. 22–33.

Барабаш Ю. Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України / Ю. Барабаш // Вісн. Конституц. Суду України : загальнодерж. період. вид. – 2011. – № 4/5. – С. 82–87.

Барабаш Ю. Г. Питання додержання Конституції при ініціюванні та проведенні всеукраїнських референдумів / Ю. Г. Барабаш // Вибори та демократія. – 2009. – № 3. – С. 10–16.

Барабаш Ю. Г. Проблемы совершенствования института референдарной демократии в Украине / Ю. Г. Барабаш // Юрид. наука и образование. – Харьков : Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого / Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, Белорус. гос. ун-т, Моск. гос. ун-т, 2009. – Вып. 2. – С. 16–24.

Максакова Р. Право громадян брати участь у виборах та референдумах в Україні: проблеми реалізації / Р. Максакова // Вісн. Центр. виборчої комісії. – 2013. – № 1. – С. 43–48.

Мельниченко В. До питання законодавчого регулювання місцевих референдумів в Україні / В. Мельниченко // Зб. наук. пр. НАДУ при Президентові України. – 2013. – № 1. – С. 149–159.

Оніщук М. В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики : [монографія] / М. В. Оніщук; Нац. акад. наук України, Київ. ун-т права. – Київ : Європ. ун-т, 2009. – 447 с.

Павшук К. О. До проблеми проведення конституційного і законодавчого референдумів в Україні / К. О. Павшук // Проблеми законності. – Харків : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – Вип. 124. – С. 204–212.

Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06.11.2012 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 44–45. – Ст. 634.

Погорілко В. Ф. Референдне право України: навч. посіб. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – Київ: Ліра-К, 2006. – 366 с.

Селіванов А. О. Реалії конституційного права України / А. О. Селіванов. – Київ: Логос, 2015. – 92 с.

Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України: [наук. вид.] / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2013. – 132 с.

Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: монографія / О. О. Чуб. – Харків: Одіссей, 2005. – 232 с.

Т е м а 33. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ЄДИНИЙ ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В ДЕРЖАВІ

П л а н

1. Поняття, особливості та форми конституційного контролю.

2. Повноваження Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції.

3. Перспективи запровадження в Україні інституту конституційної скарги.

У роботі необхідно визначитись із поняттям та особливостями конституційного контролю, охарактеризувати його форми, вказати, які форми конституційного контролю існують в Україні.

У другому питанні треба розкрити повноваження Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, проаналізувавши відповідне законодавство. Розкриваючи третє питання, слід зупинитися на інституті конституційної скарги, дослідити досвід зарубіжних країн щодо використання конституційної скарги, вказати перспективи застосування цього інституту в Україні.

Список нормативно-правових актів та літератури

Боботов С. В. Конституционная юстиция / С. В. Боботов. – Москва: ИЧП “ЕАВ”, 1994. – 127 с.

Євграфов П. Конституційний Суд України: формування громадянського суспільства, демократичної, правової держави / П. Євграфов // Роль Конституційного Суду в державі та суспільстві: міжнар. семінар, 10–11 трав. 2001 р., м. Київ. – Київ, 2002. – С. 7–18.

Мартинюк Р. Проблеми незмінюваності правових позицій органів конституційного контролю / Р. Мартинюк // Вісн. Конституц. Суду України: загальнодерж. період. вид. – 2013. – № 3. – С. 120–129.

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду / В. Овчаренко // Там само. – 2013. – № 5. – С. 62–71.

Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

Регламент Конституційного Суду України: затв. рішенням Конституц. Суду України 05.03.1997 р. // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 20. – С. 87.

Рішення Конституційного Суду України від 23.06.1997 р. № 2-33П // Там само. – 1997. – № 27. – С. 155.

Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 р. (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) // Там само. – 2000. – № 51. – Ст. 2226.

Савенко М. Функція правової охорони Конституції України / М. Савенко // Право України. – 2001. – № 9.

Скомороха В. Окремі питання поділу влади, визначення державної та судової влади, незалежності судової влади / В. Скомороха // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – С. 52–67.

Тихий В. Основні повноваження Конституційного Суду України / В. Тихий // Вісн. Акад. прав. наук України: зб. наук. пр. – № 2–3 (33–34). – Харків, 2003. – С. 287–301.

Тихий В. Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України / В. Тихий. – Вісн. Конституц. Суду України. – 1998. – № 4.

Ткаченко Е. В. Идеология конституционного судопроизводства в Украине: конституционный контроль vs. нормотворчества / Е. В. Ткаченко, А. П. Евсеев // Очерки

ідеології постсоветського конституціоналізму: сб. науч. тр. / Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, Нац. дослід. ун-т “Висш. шк. економіки”. – Харків: Право, 2013. – С. 138–162.

Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності / П.Ткачук // Вісн. Конституц. Суду України. – 2006. – № 4. – С. 23–37.

Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка. – Харків, 2003.

Т е м а 34. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття територіального устрою, його відмінність від державного устрою.
2. Засади територіального устрою України.
3. Поняття та система адміністративно-територіального устрою України.
4. Порядок вирішення питань щодо зміни територіального устрою, перспективи реформування Конституції України з питань децентралізації.

При розгляді першого питання необхідно розкрити зміст таких понять, як “територіальний устрій”, “державний устрій”, показати, в чому полягає відмінність між цими категоріями.

Розкриваючи друге питання, слід вказати конституційні принципи, на яких будується територіальний устрій в Україні, надати їх характеристику.

У третьому питанні потрібно визначити поняття адміністративно-територіального устрою, розкрити систему адміністративно-територіального устрою України, коротко охарактеризувати адміністративно-територіальні одиниці.

Четверте питання необхідно присвятити дослідженню порядку вирішення питань, що стосуються зміни територіаль-

ного устрою України. При цьому слід проаналізувати проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)”.

Список нормативно-правових актів та літератури

Магновский И. Конституционные принципы территориального устройства Украины: правовой аспект / И. Магновский // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 1. – С. 46–51.

Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна : [монографія] / А. С. Матвієнко. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – 376 с.

Приходько Х. В. Актуальні проблеми державного устрою України / Х. В. Приходько // Право України. – 2014. – № 9. – С. 64–73.

Территориальное устройство государства: проблемы предмета и методологии конституционно-правового исследования / И. В. Лексин // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11. – Право : науч. журн. – 2012. – № 2. – С. 42–57.

Федоренко В. Л. Основи конституційно-правового статусу столиці України – міста-героя Києва / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. акад. О. В. Скрипнюка // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Федоренко В. Л. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики / В. Л. Федоренко // Право України. – 2014. – № 9. – С. 94–106.

Шевченко А. Є. Унітарна форма територіального устрою України та окремих країн Європи (порівняльно-правовий аналіз): монографія / А. Є. Шевченко, В. В. Міщук. – Київ: МП “Леся”, 2013. – 248 с.

Тема 35. УКРАЇНА ЯК УНІТАРНА ДЕРЖАВА

П л а н

1. Поняття унітаризму, його відмінність від федералізму.
2. Поняття та ознаки унітарної держави, види унітарних держав.
3. Україна як децентралізована унітарна держава.

Передбачається глибоке вивчення відповідного теоретичного матеріалу відносно існування в світі держав з точки зору форм їх територіального устрою.

Необхідно розкрити поняття унітаризму, висвітлити властиві унітарним державам ознаки. Аналіз існуючих в світі федеративних держав дасть можливість виявити відмінність унітарних держав від федерацій, а федерацій від конфедерацій.

У другому питанні слід показати існуючі види унітарних держав, їх сутнісні характеристики, позитивні та негативні риси з точки зору впливу існуючого виду унітарного характеру держави на розвиток самої держави, суспільства, форми правління, політичного режиму тощо.

Розкриваючи останнє питання, необхідно вказати, чи дійсно Україна є унітарною децентралізованою державою, зазначити, які факти свідчать про це.

Список нормативно-правових актів та літератури

Грицяк І. Децентралізований та регіоналізований унітаризм як нові форми державного устрою / І. Грицяк // Віче. – 2015. – № 14. – С. 5–11.

Колісник В. Перспективи удосконалення державно-територіального устрою України: відновлення унітаризму чи перехід до федералізму? / В. Колісник // Права людини : інформ. бюл. Харків. правозахис. групи. – 2014. – № 10 (1–15 квіт.). – С. 6–9.

Кушніренко А. Г. Унітаризм как принцип конституционного строя Украины и форма государственного единства / А. Г. Кушніренко, Т. Н. Слинко // Конституционное развитие России и Украины : сб. науч. тр. / Нац. ун-т “Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого”, Моск. гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина. – Харьков: Право, 2011. – Вып. 1. – С. 193–210.

Кушніренко О. Г. Унітаризм як базова цінність конституційного ладу України / О. Г. Кушніренко // Віче. – 2012. – № 2. – С. 17–20.

Сметана В. В. Гармонізація тенденцій децентралізації та централізації як чинник розвитку унітаризму в сучасній Україні: доктринальний аспект / В. В. Сметана // Часопис Київ. ун-ту права. – 2015. – № 1. – С. 101–105.

Шевченко А. Є. Унітарна форма територіального устрою України та окремих країн Європи (порівняльно-правовий аналіз): монографія / А. Є. Шевченко, В. В. Мішук. – Київ: МП “Леся”, 2013. – 248 с.

Тема 36. ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

П л а н

1. Поняття символіки. Державні та національні символи України.
2. Функції державних символів.
3. Характеристика державних символів України.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства щодо державних символів України.

Розкривати тему потрібно із визначення та значення символіки. Необхідно провести відмінність між державними та національними символами.

Показати, в чому полягає роль і значення функцій державних символів, перерахувати та стисло охарактеризувати їх.

У третьому питанні необхідно дати характеристику державних символів України, визначити порядок їх використання.

Наприкінці слід проаналізувати законодавство про державні символи України і вказати юридичну відповідальність, яка передбачена за порушення законодавства про державні символи України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Денисов С. Ф. Підстави кримінальної відповідальності за наругу над державними символами / С. Ф. Денисов, О. С. Філіпський // Проблеми професійної підготовки слідчих : матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 27 квіт. 2007 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 51–55.

Сафонова О. Ю. Конституційний зміст державних символів України / О. Ю. Сафонова // Часопис Київ. ун-ту права. – 2011. – № 2. – С. 335–339.

Стецюк П. Державні символи України: конституційно-правова характеристика / П. Стецюк // Вісн. Конституц. Суду України. – 2004. – № 6. – С. 103–115.

Шаптала Н. До питання про конституційно-правове регулювання державних символів України / Н. Шаптала // Там само. – 2012. – № 2. – С. 110–117.

Т е м а 37. ЗАХИСТ СУВЕРЕНІТЕТУ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЯК БАЗОВА ЦІННІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

П л а н

1. Поняття суверенітету і територіальної цілісності держави.
2. Зовнішні та внутрішні загрози суверенітету та територіальній цілісності України.
3. Суб'єкти захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

4. Проблеми захисту суверенітету і територіальної цілісності України в сучасних умовах.

Розкриваючи тему, необхідно дати поняття суверенітету, в першу чергу державного, та розкрити сутність територіальної цілісності держави. У другому питанні слід показати загрози суверенітету та територіальній цілісності України як внутрішні (корупція, сепаратизм, нереформована економіка тощо), так і зовнішні (відкрите втручання іноземних держав у внутрішні справи України, збройна агресія проти України тощо).

При розгляді третього питання необхідно назвати та показати роль і значення тих суб'єктів, які захищають і охороняють суверенітет і територіальну цілісність України (Збройні Сили України, СБУ, Президент України, КМУ та ін.).

Завершуючи роботу, потрібно назвати і проаналізувати ті виклики суверенітету і територіальній цілісності України, які на сьогодні мають місце в Україні (наприклад, необхідність зміцнювати Збройні Сили України, посилювати міжнародний тиск на державу-агресора, необхідність якнайшвидшого проведення реформ в Україні тощо).

Список нормативно-правових актів та літератури

Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Київ : Ред. журн. “Право України” ; Харків : Право, 2013. – 336 с.

Ковтун В. І. Військові гарантії державного суверенітету: конституційно-правовий аналіз / В. І. Ковтун // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – № 4 (43). – 2010. – С. 90–94.

Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : [монографія] / В. І. Ковтун ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Фактор, 2014. – 216 с.

Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: [конституційно-правовий аспект: монографія] / І. А. Куян. – Київ : ВЦ “Академія”, 2013. – 560 с.

Тодыка Ю. Н. Україна – суверенное и независимое государство / Ю. Н. Тодыка // Основы конституционного строя Украины : учеб. пособие. – Харьков : Факт, 1999. – С. 44–51.

Т е м а 38. ГАРАНТІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

П л а н

1. Конституційно-правова характеристика державного суверенітету.

2. Юридичні гарантії державного суверенітету України.

3. Конституційно-правова регламентація військових гарантій державного суверенітету України.

4. Засади економічних гарантій державного суверенітету України.

5. Дипломатичні (міжнародно-правові) гарантії державного суверенітету України.

При розгляді першого питання необхідно дати конституційно-правову характеристику суверенітету України. Навести визначення державного суверенітету, його ознаки та розкрити правову природу.

У другому питанні з'ясувати сутність юридичних гарантій державного суверенітету. Зазначити наявність в Україні власних Конституції та системи законодавства, системи органів державної влади. Розкрити нормативно-правовий та інституційно-правовий аспекти юридичних гарантій.

У третьому питанні розкрити стан військових гарантій державного суверенітету України. Вказати на наявність в Україні власних Збройних Сил та визначити їх конституційно-правову регламентацію.

У четвертому питанні доцільно проаналізувати економічні чинники, які безпосередньо сприяють реалізації верховенства державної влади. Визначити конституційно-правові механізми гарантування економічної системи.

Розглядаючи п'яте питання, необхідно дати конституційно-правову регламентацію дипломатичних гарантій державного суверенітету України. Зазначити визнання України іншими державами як суверенної держави, наявність дипломатичних зносин з іншими державами світу. Визначити оптимальні способи узгодження національних (конституційних) вимог з дипломатичними (міжнародно-правовими) гарантіями державного суверенітету.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правові механізми захисту державного суверенітету України / Ю. Г. Барабаш // Вісн. НАН України. – 2011. – № 6. – С. 9–10.

Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми: [монографія] / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2010. – 272 с.

Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: [монографія] / В. І. Ковтун. – Харків: Фактор, 2014. – 216 с.

Ковтун В. І. Військові гарантії державного суверенітету: конституційно-правовий аналіз / В. І. Ковтун // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – № 4 (43). – 2010. – С. 90–94.

Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины: монография / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – 176 с.

Шайо А. Вступление в ЕС и его влияние на конституционный строй новых членов / А. Шайо // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2009. – № 1 (46). – С. 3–12.

Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: [монографія] / І. В. Яковюк. – Харків: Право, 2013. – 760 с.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	3
Тема 1. Загальна характеристика конституційно-правових інститутів.....	5
Тема 2. Суб'єкти конституційно-правових відносин.....	6
Тема 3. Джерела конституційного права України.....	8
Тема 4. Історія українського конституціоналізму.....	10
Тема 5. Принципи та функції конституції, її юридичні властивості.....	13
Тема 6. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.....	15
Тема 7. Конституція України як особливий об'єкт охорони та захисту з боку суспільства і держави.....	17
Тема 8. Тлумачення Конституції України.....	19
Тема 9. Поняття конституційного ладу України та його співвідношення із засадами конституційного ладу.....	20
Тема 10. Засади конституційного ладу України і проблеми становлення народовладдя.....	22
Тема 11. Конституційно-правове регулювання мовних відносин в Україні.....	25
Тема 12. Взаємодія гілок державної влади як фактор стабільності та розвитку конституційного ладу України.....	27
Тема 13. Конституційно-правова відповідальність: проблеми застосування.....	30
Тема 14. Система конституційних прав і свобод людини і громадянина.....	32
Тема 15. Принципи правового статусу людини і громадянина.....	35
Тема 16. Конституційно-правове регулювання особистих прав і свобод людини і громадянина в Україні.....	36
Тема 17. Гарантії прав і свобод як елемент конституційно-правового статусу особи.....	38
Тема 18. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення прав особи.....	41
Тема 19. Поняття і принципи громадянства.....	43
Тема 20. Порядок набуття та припинення громадянства України.....	45

Тема 21. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні.....	46
Тема 22. Питання вдосконалення правового статусу національних меншин.....	48
Тема 23. Право на свободу думки і свободу масової інформації.....	51
Тема 24. Конституційно-правове регулювання права на інформацію в Україні.....	54
Тема 25. Правові основи взаємовідносин держави і друкованих засобів масової інформації.....	57
Тема 26. Політичні партії як суб'єкти конституційного права України.....	59
Тема 27. Конституційно-правовий статус народного депутата України.....	61
Тема 28. Конституційно-правове регулювання законодавчого процесу в Україні.....	63
Тема 29. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в механізмі захисту прав особи.....	65
Тема 30. Виборча система України.....	67
Тема 31. Виборче право з виборів народних депутатів України.....	69
Тема 32. Референдум у системі народовладдя в Україні.....	71
Тема 33. Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в державі.....	74
Тема 34. Конституційні засади територіального устрою України.....	76
Тема 35. Україна як унітарна держава.....	78
Тема 36. Державні символи України.....	79
Тема 37. Захист суверенітету і територіальної цілісності України як базова цінність конституційного ладу.....	80
Тема 38. Гарантії державного суверенітету України.....	82

Навчальне видання

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

**та методичні рекомендації
до їх написання для студентів II курсу
денних факультетів**

**першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

У к л а д а ч і: БАРАБАШ Юрій Григорович,
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
БАЙРАЧНА Лариса Кімівна,
ВЕНІСЛАВСЬКИЙ Федір Володимирович,
ДАХОВА Ірина Іванівна,
ІСАЄНКО Ірина Павлівна,
КОВТУН Віталій Іванович,
КУШНІРЕНКО Олександр Георгійович,
ЛЕТНЯНЧИН Любомир Іванович,
ЛУКАШ Сергій Юрійович,
ТКАЧЕНКО Євген Володимирович,
ЧУБ Олена Олександрівна

Відповідальна за випуск *Т. М. Слінько*

Редактор *Л. М. Рибалко*
Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2016

Вид. № 167